

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ**

Кафедра психології

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА
РОЗВИТОК САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ДКВС УКРАЇНИ**

Виконав:

Здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти за спеціальністю
053 Психологія

_____ Кучер Л.В.
(підпис)

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кфедри психології

_____ Волеваха І. Б.
(підпис)

Нормоконтролер:

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кфедри психології

_____ Волеваха І. Б.
(підпис)

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: ____ Оцінка ECTS ____

Робота допущена до захисту в ЕК

«____» _____ 20__ року, протокол № _____
засідання кафедри психології

Чернігів – 2025

АНОТАЦІЯ

Кучер Любов Валентинівна «Розвиток саморегуляції працівників ДКВС України». – Кваліфікаційна робота магістра на здобуття ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю 053 Психологія (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки). – Пенітенціарна академія України, Чернігів, 2025.

У роботі досліджено рівень розвитку саморегуляції працівників Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС). Проведено експериментальне дослідження, результати якого дозволили визначити основні аспекти саморегуляції, включаючи вольову регуляцію, настирливість та самоконтроль. Вперше розроблено та апробовано тренінгову програму, спрямовану на розвиток саморегуляційних навичок працівників ДКВС, зокрема в умовах стресу та професійного навантаження.

Наукова новизна полягає у створенні ефективної моделі тренінгових заходів для підвищення рівня саморегуляції працівників у специфічних умовах їх професійної діяльності. Практичне значення роботи полягає у можливості впровадження отриманих результатів у навчальні програми для працівників ДКВС, з метою підвищення їхньої професійної ефективності та психологічної стійкості.

Результати дослідження представлені на наукових конференціях, а також використовувалися у практичній діяльності під час впровадження тренінгової програми.

Ключові слова: саморегуляція, працівники ДКВС, вольова регуляція, настирливість, самоконтроль, тренінг, професійна діяльність, стрес.

Список публікацій здобувача за темою роботи:

1. Кучер Л. В. Розвиток саморегуляції працівників ДКВС України. *Гуманітарна наука XXI століття: сучасні виклики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 06 січня 2025 р.); Пенітенціарна академія України. Чернігів. ПАУ, 2025.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У ПРАЦІВНИКІВ ДКВС	5
1.1. Поняття саморегуляції та її структура	5
1.2. Роль саморегуляції у професійній діяльності працівників ДКВС	14
1.3. Психологічні основи розвитку саморегуляції	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРИТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСПЕРЕМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У ПРАЦІВНИКІВ ДКВС	24
2.1. Організація дослідження	24
2.2. Методика дослідження	30
2.3. Аналіз результатів дослідження	35
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТА АПРОБАЦІЯ ТРЕНІНГУ З РОЗВИТКУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ДКВС	50
3.1. Особливості розробки тренінгів	51
3.2. Розробка та проведення тренінгу	60
3.3. Оцінка ефективності тренінгу	69
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. Саморегуляція є однією з ключових компетенцій для працівників Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС), оскільки робота в умовах стресу, висока відповідальність та постійний контроль вимагають від них здатності ефективно контролювати свою поведінку, емоції та мислення. Сучасні дослідження у сфері психології та педагогіки акцентують увагу на важливості розвитку саморегуляційних механізмів як одного з основних факторів професійної ефективності. Тому вивчення та впровадження технологій розвитку саморегуляції є актуальним завданням для ДКВС України.

Обґрунтування вибору теми. Тема дослідження була обрана з огляду на потребу у підвищенні ефективності працівників ДКВС України шляхом розвитку їх саморегуляційних навичок. Зважаючи на сучасні дослідження в галузі психології праці, виявлено, що недостатня саморегуляція може стати причиною емоційного вигорання, зниження продуктивності та конфліктів у професійному середовищі. Отже, дослідження шляхів розвитку саморегуляції має значний науковий і практичний потенціал.

Метою дослідження є визначення рівня розвитку саморегуляції працівників ДКВС України та розробка ефективної програми тренінгу для її покращення.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сучасні підходи до саморегуляції в психологічній літературі.
2. Визначити критерії та показники саморегуляції у професійній діяльності працівників ДКВС.
3. Провести експериментальне дослідження рівня саморегуляції серед працівників ДКВС.
4. Розробити та апробувати тренінг з розвитку саморегуляції.

5. Оцінити ефективність проведеного тренінгу.

Об'єкт дослідження. Процес розвитку саморегуляції у працівників Державної кримінально-виконавчої служби України.

Предмет дослідження. Методи та інструменти розвитку саморегуляції у професійній діяльності працівників ДКВС.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано наступні методи: теоретичний аналіз, емпіричні методи (опитування, тестування), методи математико-статистичної обробки даних. У дослідженні застосовано методику Зверькова А. та Є.Ейдмана для дослідження вольової саморегуляції та методику В.І. Моросанової для визначення стилю саморегуляції поведінки.

Емпірична база дослідження. Дослідження проведене на вибірці з 70 працівників ДКВС України, які були поділені на дві групи: контрольну (35 осіб) та експериментальну (35 осіб). Для експериментальної групи було розроблено та проведено тренінг з розвитку саморегуляції.

Наукова новизна. У роботі вперше запропоновано програму тренінгу, спрямовану на розвиток саморегуляційних навичок працівників ДКВС України, а також проведено оцінку її ефективності.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані у навчальних програмах для працівників ДКВС України та для підготовки тренінгів з розвитку саморегуляції у професійній діяльності.

Апробація результатів. Основні положення та результати дослідження були представлені на наукових конференціях і семінарах. Апробація результатів відбулася в процесі реалізації тренінгових програм серед працівників ДКВС України.

Структура роботи. Магістерська робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи становить приблизно 70 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У ПРАЦІВНИКІВ ДКВС

1.1. Поняття саморегуляції та її структура

Саморегуляція є однією з фундаментальних категорій психології, що набуває особливого значення в умовах професійної діяльності, яка пов'язана з високими психологічними навантаженнями та стресом. У випадку працівників Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС), саморегуляція стає ключовим механізмом для забезпечення ефективного виконання завдань, збереження психічного здоров'я та запобігання професійному вигоранню. Професійна діяльність працівників ДКВС відзначається високою відповідальністю, необхідністю швидко приймати рішення та управляти емоційними реакціями в умовах тиску. Саме тому розуміння процесів саморегуляції та її структура є критично важливими для підвищення ефективності праці й особистісного розвитку.

Саморегуляція вивчається багатьма науковцями у різних галузях психології. Так, ще в 1970-х роках Альберт Бандура розробив теорію соціально-когнітивної саморегуляції, де основна увага приділяється самонаправленню та здатності людини контролювати власні дії через саморефлексію та зворотній зв'язок [8]. У подальших дослідженнях, таких як роботи Л. Виготського та його послідовників, підкреслювалася значущість соціального контексту і розвитку вищих психічних функцій для формування саморегуляції [21]. Пізніше концепція саморегуляції знайшла своє застосування у роботах таких дослідників, як Джеймс Гросс, який розглядав її в рамках регулювання емоційних процесів [57, с. 132-136], а також Беррес Фредерік Скіннер, який наголошував на біхевіоральних аспектах самоконтролю [41].

Саморегуляція в психології визначається як складний, багатоетапний процес, що включає здатність людини свідомо керувати своїми емоціями, поведінкою та пізнавальними процесами для досягнення певних результатів [46, с. 216-220]. Вона передбачає інтеграцію кількох аспектів внутрішньої активності індивіда, зокрема когнітивних, емоційних і мотиваційних компонентів, які взаємодіють для забезпечення ефективної діяльності та адаптації до змінних умов зовнішнього середовища [28]. Цей процес охоплює як довгострокове планування, так і миттєві коригування поведінки в залежності від поточної ситуації [42, с. 210-213].

Зокрема, працівники Державної кримінально-виконавчої служби (ДКВС) регулярно стикаються з умовами підвищеного рівня стресу через складні професійні обов'язки та небезпечні умови праці [24]. Вони мають швидко приймати рішення, контролювати емоційні реакції та діяти згідно з високими моральними стандартами [30]. Саморегуляція дозволяє їм зберігати психологічну стійкість, уникати професійного вигорання та зберігати високий рівень ефективності в роботі [43].

У різних психологічних теоріях саморегуляція вивчається через кілька ключових підходів:

Когнітивно-біхевіоральний підхід. Цей підхід акцентує увагу на ролі свідомих процесів у регуляції поведінки [31]. У роботі Альберта Бандури наголошується, що людина самостійно встановлює цілі, планує свої дії та контролює їх результати через процеси самонагляду та самооцінки [4]. Саморегуляція в цьому контексті пов'язана з самоконтролем, завдяки якому людина може відмовитися від негайних задоволень на користь довгострокових цілей. Крім того, когнітивно-біхевіоральні підходи, такі як розробки Аарона Бека, підкреслюють значення когнітивних схем і переконань, що визначають поведінку людини в конкретних ситуаціях [22].

Емоційно-вольовий підхід. Психологи, що працюють у цій галузі, такі як Джеймс Гросс, розглядають саморегуляцію як здатність свідомо контролювати свої емоції, щоб адаптуватися до змінних умов [56]. Емоційна саморегуляція є

важливою для підтримання психологічного здоров'я та запобігання деструктивним емоційним реакціям [6; 18]. Вольова саморегуляція передбачає активну мобілізацію внутрішніх ресурсів для подолання складних або небажаних ситуацій, що є особливо важливим у професійній діяльності працівників ДКВС [7].

Психофізіологічний підхід. У рамках цього підходу саморегуляція розглядається як процес, що забезпечує баланс між внутрішніми фізіологічними реакціями людини та її зовнішніми діями [58, с. 23–50]. Праці Роберта Сапольського, який досліджував фізіологічні реакції на стрес, свідчать, що хронічний стрес може порушувати здатність до саморегуляції, впливаючи на гормональний та нервовий баланс організму [68]. Здатність до саморегуляції допомагає зменшити фізіологічний вплив стресу через усвідомлене управління тілесними та психічними реакціями [23].

У науковій літературі існують різні підходи до вивчення саморегуляції, кожен з яких висвітлює різні аспекти цього процесу. Основними є когнітивно-біхевіоральний, емоційно-вольовий та психофізіологічний підходи, кожен з яких робить свій внесок у розуміння того, як людина регулює свою поведінку, емоції та фізіологічні реакції. Нижче наведена табл. 1.1 з характеристикою основних підходів до саморегуляції, їх ключовими концепціями та дослідниками, які зробили внесок у розвиток цих теорій.

Таблиця 1.1

Основні підходи до вивчення саморегуляції

Підхід	Опис	Ключові концепції та дослідники	Значення для саморегуляції
Когнітивно-біхевіоральний	Зосереджує увагу на ролі свідомих процесів у регуляції поведінки. Людина	Альберт Бандура (процеси самонагляду та самооцінки), Аарон Бек (когнітивні схеми)	Саморегуляція через самоконтроль і відмова від негайних задоволень на

	самостійно встановлює цілі та контролює свої дії.	і переконання)	користь довгострокових цілей.
Емоційно-вольовий	Розглядає здатність свідомо контролювати емоції та мобілізувати внутрішні ресурси для подолання складних ситуацій.	Джеймс Гросс (емоційна саморегуляція), дослідження вольової саморегуляції у професійній діяльності працівників ДКВС	Забезпечує адаптацію до змінних умов і подолання складних ситуацій через контроль емоцій і мобілізацію ресурсів.
Психофізіологічний	Акцентує увагу на балансі між внутрішніми фізіологічними реакціями та зовнішніми діями людини.	Роберт Сапольський (вплив стресу на фізіологічні реакції), дослідження фізіологічних реакцій на стрес	Саморегуляція зменшує фізіологічний вплив стресу через управління тілесними та психічними реакціями.

Узагальнено автором на основі джерел [31; 4; 22; 56;6; 18; 7; 58; 68;23].

Саморегуляція є складним та багаторівневим процесом, що інтегрує різні аспекти психічної діяльності людини і включає в себе взаємодію когнітивних, емоційних та поведінкових механізмів. Вона дозволяє людині активно впливати на власні дії та емоційні стани, забезпечуючи ефективне управління поведінкою відповідно до вимог ситуації та власних життєвих цілей. Здатність до саморегуляції формується поступово, у процесі соціалізації та навчання, і є ключовим фактором адаптації людини до мінливих умов навколишнього середовища.

Також саморегуляція розглядається як один із найважливіших аспектів особистісного розвитку та професійної діяльності. Вона забезпечує здатність людини самостійно приймати рішення, оцінювати результати своєї діяльності, і

робити корекції у разі потреби. Це особливо важливо в умовах стресу або складних життєвих обставин, коли необхідно зберігати емоційну рівновагу і приймати виважені рішення. Саморегуляція допомагає людині досягати високих результатів у різних сферах життя, підвищуючи її стійкість до зовнішніх впливів та сприяючи розвитку автономії.

Завдяки своїй багатовимірній природі, саморегуляція охоплює не тільки контроль за поведінкою, але й адаптацію до нових умов, що особливо важливо в професійній діяльності. Розвиток цієї здатності підвищує загальний рівень компетентності, оскільки дозволяє швидко та ефективно реагувати на зміни, оптимально розподіляти внутрішні ресурси та спрямовувати їх на досягнення поставлених цілей.

Цільова установка є основним мотиваційним чинником, який визначає напрямок дій. Вона включає визначення конкретної мети та розуміння шляху її досягнення [35]. Згідно з дослідженнями Едвіна Локка, правильно сформульована мета значно підвищує ймовірність успішного досягнення результату, оскільки людина має чітке уявлення про те, що саме потрібно зробити [61]. Цільова установка забезпечує можливість спрямовувати зусилля на досягнення конкретних результатів, що особливо важливо для професійної діяльності, де важливо мати чітке уявлення про задачі та пріоритети [62, с. 99-104].

Планування – це процес детального визначення шляху до досягнення мети, який передбачає облік наявних ресурсів, можливостей, а також потенційних перешкод [19]. Теорії когнітивного контролю, такі як роботи К. С. Карвера і М. Ф. Шейєра, підкреслюють значення планування як важливого етапу саморегуляції, який дозволяє людині ефективно розподіляти зусилля та раціонально використовувати ресурси [53]. Планування також передбачає можливість перегляду і коригування дій на основі змін у ситуації або умовах, що дозволяє уникати необґрунтованих ризиків і втрат [51].

Моніторинг і контроль є постійним процесом, який дозволяє відстежувати прогрес у досягненні мети. Цей компонент саморегуляції

забезпечує можливість своєчасно реагувати на зміни в зовнішніх чи внутрішніх умовах, коригуючи поведінку або плани [64]. У дослідженнях А. Бандури наголошується, що ефективний моніторинг передбачає регулярне порівняння реальних результатів з очікуваними і прийняття рішень щодо зміни стратегії дій у разі потреби [4]. Крім того, самоконтроль відіграє важливу роль у збереженні емоційної рівноваги, оскільки дозволяє уникати надмірного стресу або фрустрації через відхилення від плану [23].

Оцінка результатів полягає в порівнянні фактичних досягнень із запланованими цілями. Цей компонент дозволяє не тільки виявити ефективність дій, але й надає можливість врахувати помилки і скоригувати подальші плани. Оцінка результатів також впливає на мотивацію: позитивний результат стимулює подальші дії, тоді як негативний може спонукати до зміни стратегії або коригування мети [22]. В рамках саморегуляції оцінка результатів є невід'ємною складовою процесу зворотного зв'язку, що підкреслюється в роботі А. Бандури [4].

Мотивація є рушійною силою саморегуляції, яка забезпечує постійний інтерес до досягнення мети. Вона підтримує активність, витримку та концентрацію на завданнях, навіть у ситуаціях, коли виникають труднощі або перешкоди [61]. У дослідженнях Декі і Райана наголошується на значенні внутрішньої мотивації як більш ефективного механізму підтримки саморегуляції порівняно з зовнішніми стимулами [60]. Важливою є також роль афективного стану: позитивні емоції стимулюють продовження діяльності, тоді як негативні можуть перешкоджати її виконанню [55].

Емоційно-вольовий компонент забезпечує здатність контролювати емоції, долати стрес і адаптуватися до негативних впливів зовнішнього середовища [6]. Емоційно-вольовий компонент дозволяє уникати деструктивних реакцій на стресові ситуації [18], що є надзвичайно важливим у професійній діяльності працівників ДКВС, які часто працюють в умовах високого ризику і напруження.

Отже, можна сказати, що саморегуляція являє собою складний і багатогранний процес, який включає в себе різні компоненти, що працюють у тісній взаємодії. Всі ці компоненти забезпечують гармонійне функціонування механізмів управління поведінкою, емоціями та спрямованістю на досягнення поставлених цілей. Кожен із них виконує важливу функцію у загальній системі саморегуляції, що дозволяє людині ефективно адаптуватися до зовнішніх викликів, зберігати контроль над власними реакціями та підтримувати внутрішню рівновагу. Важливість цього процесу стає особливо помітною в контексті професійної діяльності, де саморегуляція виступає як один із ключових факторів успішної адаптації до змінних умов та збереження психологічного благополуччя.

Для кращого розуміння структурних елементів саморегуляції та їх ролі у професійній діяльності, зокрема у контексті працівників ДКВС, пропонується табл. 1.2. Вона містить ключові компоненти саморегуляції, їх визначення та функції, що допомагають забезпечити ефективне управління поведінкою та емоціями.

Таблиця 1.2

Структурні компоненти саморегуляції та їх функції

Компонент саморегуляції	Визначення	Основні функції
Цільова установка	Визначення конкретної мети та шляхів її досягнення	Формування напрямку діяльності, визначення пріоритетів і завдань
Планування	Створення чіткого плану дій, з урахуванням ресурсів і перешкод	Оптимізація дій, раціональне використання ресурсів, готовність до корекції плану
Моніторинг і контроль	Постійне відстеження прогресу та корекція поведінки у разі необхідності	Оцінка поточних дій, корекція стратегії в разі відхилення від плану, підтримка емоційної рівноваги
Оцінка результатів	Порівняння фактичних результатів із запланованими	Оцінка ефективності дій, аналіз помилок, стимулювання подальшої діяльності або зміна

		стратегії
Мотиваційний компонент	Забезпечення прагнення до досягнення мети	Підтримка активності, концентрації та витримки, стимулювання продовження діяльності
Емоційно-вольовий компонент	Контроль емоцій та здатність долати стрес	Регуляція емоційних реакцій, підтримка стійкості та самодисципліни в умовах стресу

Узагальнено автором на основі джерел [35; 19; 18; 6].

У висновку до підрозділу слід зазначити, що саморегуляція є ключовим процесом, який забезпечує ефективне функціонування особистості в умовах професійної діяльності, особливо у таких специфічних сферах, як Державна кримінально-виконавча служба України. Вона складається з кількох структурних компонентів, кожен з яких виконує свою роль у керуванні емоціями, поведінкою та когнітивними процесами. Цільова установка, планування, моніторинг і контроль, оцінка результатів, мотиваційний та емоційно-вольовий компоненти разом формують багатокomпонентний механізм, що дозволяє особистості ефективно адаптуватися до умов зовнішнього середовища та забезпечувати успішне досягнення професійних цілей.

Дослідження основних теоретичних підходів до саморегуляції, таких як когнітивно-біхевіоральний, емоційно-вольовий і психофізіологічний, підкреслює значення цього процесу як для підтримки професійної ефективності, так і для збереження психологічного благополуччя працівників ДКВС.

У підрозділі було досліджено важливість саморегуляції для професійної діяльності працівників Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС). Аналіз показав, що ефективна саморегуляція є критично важливою для виконання їхніх службових обов'язків, оскільки цей професійний контекст

характеризується високим рівнем стресу, емоційного навантаження та непередбачуваності.

По-перше, саморегуляція сприяє підвищенню психологічної стійкості працівників ДКВС. Вміння контролювати свої емоції і реагувати на стресові ситуації дозволяє уникати імпульсивних дій і приймати зважені рішення, що є важливим у сфері, де наслідки помилок можуть бути катастрофічними.

По-друге, саморегуляція допомагає працівникам підтримувати високу продуктивність і ефективність у роботі. Працівники, які володіють саморегуляційними навичками, здатні організувати свій час, ставити досяжні цілі та дотримуватися їх, що позитивно впливає на результати їхньої діяльності.

По-третє, саморегуляція відіграє важливу роль у професійній етиці та моральності. Здатність до самоконтролю сприяє дотриманню етичних стандартів і запобігає проявам корупції чи зловживання службовим становищем. Це особливо актуально для працівників ДКВС, оскільки їхня діяльність безпосередньо пов'язана з забезпеченням правопорядку і прав людини.

Таким чином, саморегуляція є невід'ємною складовою професійної діяльності працівників ДКВС. Вона забезпечує не лише особистісний розвиток та ефективність, а й сприяє підвищенню довіри до інститутів правопорядку. Врахування факторів, що сприяють розвитку саморегуляції, може стати основою для програм навчання і професійної підготовки працівників, що в свою чергу позитивно вплине на загальний стан кримінально-виконавчої служби в Україні.

1.2. Роль саморегуляції у професійній діяльності працівників ДКВС

Професійна діяльність працівників Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС) характеризується високим рівнем стресу, емоційних і фізичних навантажень, а також постійними викликами, пов'язаними з

особливостями їх роботи. У таких умовах здатність до саморегуляції набуває вирішального значення, оскільки вона забезпечує можливість зберігати ефективність професійної діяльності, підтримувати психологічну рівновагу та запобігати професійному вигоранню. Саморегуляція є фундаментальною умовою для адекватної реакції на стресові ситуації, адаптації до мінливих умов та ефективного виконання службових обов'язків.

Працівники Державної кримінально-виконавчої служби (ДКВС), щоденно взаємодіючи з ув'язненими, стикаються з особливо складними емоційними та моральними викликами, які можуть негативно впливати на їх психоемоційний стан та професійну ефективність. Робота в умовах високого ризику, стресових ситуацій, а також необхідність постійного контакту з агресивними, непередбачуваними або психологічно нестабільними особами створюють додатковий тиск, що робить саморегуляцію однією з ключових навичок [69] для працівників ДКВС.

У цьому контексті саморегуляція виступає важливим механізмом, який дозволяє контролювати емоційні реакції, зберігати психологічну стійкість та підтримувати стабільний рівень професійної ефективності [59]. Вміння регулювати свої емоції знижує ризик імпульсивної або агресивної поведінки, що особливо важливо в умовах конфліктних або кризових ситуацій, коли необхідно швидко приймати рішення, які можуть мати серйозні наслідки [2]. Наприклад, працівники з розвиненими навичками саморегуляції здатні спокійно реагувати на провокації з боку ув'язнених, уникати емоційного «вигорання» та краще адаптуватися до постійних змін в робочому середовищі.

Крім того, важливим аспектом професійної діяльності є здатність до вольового регулювання поведінки. Це включає можливість виконувати свої службові обов'язки в умовах сильного зовнішнього та внутрішнього тиску, не відволікаючись на особисті емоції чи сторонні обставини [13]. Наприклад, при виникненні конфліктних або екстремальних ситуацій у процесі виконання службових обов'язків (бунти, непокори, агресивна поведінка ув'язнених), працівники, які мають високий рівень саморегуляції, здатні зберігати контроль

над власними діями, приймати виважені рішення, обирати оптимальну стратегію поведінки та уникати імпульсивних або нераціональних рішень.

Саморегуляція також сприяє підтриманню мотивації та стійкості у довготривалій професійній діяльності. Працюючи в умовах, що вимагають високого рівня відповідальності та стійкості до стресу, працівники з розвиненими саморегуляційними стратегіями краще адаптуються до рутини, вміють ставити реалістичні цілі та ефективно планувати свою діяльність [3]. Це допомагає уникати професійного вигорання, яке є типовим для осіб, що працюють у стресових та емоційно насичених умовах, таких як ДКВС. Навички саморегуляції дозволяють не тільки виконувати службові обов'язки на високому рівні, але й зберігати психічне здоров'я, запобігаючи хронічному стресу та емоційному виснаженню [10].

Таким чином, саморегуляція є критично важливою для працівників ДКВС, оскільки дозволяє їм ефективно справлятися з професійними викликами, зберігати стійкість до стресу, контролювати свої емоції і поведінку, а також підтримувати високу продуктивність і професійне здоров'я протягом тривалого часу.

Роль саморегуляції у підтримці професійної етики та дисципліни для працівників ДКВС не обмежується лише емоційною стабільністю чи стійкістю до стресу. Важливим аспектом є здатність дотримуватися етичних стандартів і виконувати свої обов'язки в суворій відповідності до норм законодавства та внутрішніх регламентів, незалежно від особистих уподобань або емоційних станів [36, с. 228-229]. Специфіка роботи вимагає, щоб працівники залишалися неупередженими, нейтральними і зберігали професійну дистанцію навіть в умовах інтенсивного стресу або провокацій з боку ув'язнених.

Саморегуляція допомагає працівникам ДКВС ефективно пригнічувати або контролювати агресивні імпульси та уникати конфліктів, що можуть виникати у взаємодії з ув'язненими або колегами. Високий рівень самоконтролю забезпечує стійкість до емоційного та психологічного тиску, що виникає під час складних ситуацій, таких як виявлення насильницької

поведінки, спроби порушення порядку або ескалація конфліктів. Здатність залишатися в рамках професійної дисципліни в таких обставинах є вирішальним фактором для забезпечення безпеки, як самого працівника, так і навколишнього середовища [1].

Крім того, саморегуляція дозволяє уникати професійних деформацій, таких як цинізм, зниження емпатії або байдужість, які можуть виникати через постійний контакт з негативними аспектами роботи. Вміння контролювати власні емоції та не піддаватися впливу особистих переживань або зовнішнього тиску дозволяє працівникам залишатися на морально-етичній висоті та дотримуватися професійної поведінки навіть в умовах значних випробувань [11].

Розвинені навички саморегуляції також допомагають працівникам підтримувати внутрішню дисципліну та витримувати високі професійні стандарти, що стосуються виконання завдань вчасно, належної підготовки та вміння організувати власну діяльність. Це включає вміння відстежувати власні дії, самостійно коригувати поведінку та уникати дій, які могли б суперечити службовим обов'язкам або законодавчим нормам. Саморегуляція таким чином стає ключовим інструментом для забезпечення якості та ефективності діяльності працівників ДКВС, дозволяючи їм зберігати професійний рівень незалежно від зовнішніх обставин чи стресових факторів [49].

Саморегуляція також сприяє підвищенню рівня професійної компетентності. Працівники, здатні ефективно керувати своїм психофізіологічним станом, можуть концентрувати увагу на виконанні завдань, уникати втоми та перевтоми, що безпосередньо впливає на якість їхньої роботи. Зокрема, у контексті ДКВС, де будь-яка помилка може призвести до серйозних наслідків, здатність залишатися зосередженим і контролювати свою поведінку є надзвичайно важливою [44].

Дослідження у сфері професійної психології підтверджують, що саморегуляція допомагає знизити ризик розвитку професійного вигорання, яке є розповсюдженим серед працівників, що працюють у стресових умовах.

Наприклад, праці таких дослідників, як Альберт Бандура, який розробив теорію самоефективності, підкреслюють, що саморегуляція є критичним фактором для збереження мотивації та контролю над емоційними реакціями в складних професійних ситуаціях. Його теорія самоефективності тісно пов'язана з саморегуляцією, оскільки віра в здатність контролювати свої дії сприяє адаптації до складних умов [4].

Крім того, Джеймс Гросс, дослідник у сфері емоційної регуляції, зазначав, що здатність контролювати емоції через стратегії саморегуляції дозволяє уникати негативних наслідків хронічного стресу, що особливо важливо для професій, пов'язаних з емоційними і психічними навантаженнями. Його дослідження показують, що ефективні стратегії емоційної регуляції можуть значно знижувати рівень стресу та покращувати психічне здоров'я [3]. Також важливим є внесок Керол Двек, яка вивчала мотивацію і мислення, а її теорія установки на зростання показує, що люди, які вірять у можливість розвитку своїх здібностей через зусилля, краще справляються зі стресом і більш ефективно використовують саморегуляцію в професійному житті [54].

Саморегуляція є важливою психологічною якістю для працівників ДКВС, яка не лише сприяє підвищенню їх професійної ефективності, але й відіграє ключову роль у підтримці психічного здоров'я. З огляду на специфіку їхньої роботи, що часто пов'язана зі стресовими ситуаціями, ризиком емоційного вигорання та постійною взаємодією з особами, які перебувають у складних соціальних та правових умовах, здатність контролювати власні емоції, поведінку та реакції стає особливо важливою. Уміння працівників зберігати внутрішню стійкість дозволяє не лише уникати негайних негативних наслідків стресу, але й знижує ризик розвитку хронічних психологічних розладів у майбутньому.

Саме тому розвиток навичок саморегуляції має бути одним із пріоритетних напрямків у підготовці та підтримці працівників ДКВС. Систематичне вдосконалення цих навичок сприятиме не тільки ефективнішому виконанню службових обов'язків, але й підвищить загальний рівень

задоволеності роботою, що позитивно позначатиметься на їх мотивації. Зокрема, підвищення рівня саморегуляції допоможе працівникам успішно вирішувати складні професійні завдання, мінімізуючи негативний вплив екстремальних ситуацій на психічне здоров'я.

Крім того, належний рівень саморегуляції забезпечує працівникам здатність підтримувати професійну дистанцію, що є важливим аспектом у роботі з ув'язненими та іншими складними категоріями громадян. Завдяки цьому працівники можуть уникати емоційної втрати рівноваги і вчасно реагувати на конфліктні або загрозливі ситуації, залишаючись водночас професійними та психологічно стійкими. Таким чином, формування і підтримка навичок саморегуляції є життєво важливими елементами для забезпечення довготривалої професійної стійкості працівників ДКВС, що дозволяє їм не лише виконувати свої обов'язки, але й зберігати здоровий психоемоційний стан протягом тривалого часу.

1.3. Психологічні основи розвитку саморегуляції

Психологічні основи розвитку саморегуляції є ключовими для розуміння того, як людина свідомо контролює свої емоції, поведінку і думки, адаптуючись до змін навколишнього середовища. Саморегуляція не є вродженою здатністю; вона розвивається в процесі соціалізації, під впливом особистого досвіду і оточення. Знання психологічних механізмів, що забезпечують розвиток саморегуляції, допомагає краще зрозуміти, як людина може навчитися контролювати свої реакції та досягати більшої ефективності у діяльності.

Розвиток саморегуляції базується на взаємодії когнітивних та емоційно-вольових процесів. Одним із найважливіших елементів цього процесу є рефлексія, самоконтроль та самоспостереження, які дають можливість не лише оцінювати свої дії, але й прогнозувати результати поведінкових стратегій. Самоспостереження дозволяє людині відслідковувати свої емоційні та

поведінкові реакції в стресових або конфліктних ситуаціях, що сприяє корекції цих реакцій у реальному часі для уникнення імпульсивної поведінки [52].

Розвиток метакогнітивних навичок, тобто здатність аналізувати власні думки та стратегії, сприяє свідомішому плануванню дій і прийняттю рішень. Метакогніція включає передбачення можливих результатів різних варіантів поведінки, що дозволяє уникати помилок і приймати раціональніші рішення в стресових умовах або під тиском [16, с. 34-42.].

Крім того, важливою частиною розвитку саморегуляції є емоційна грамотність. Це здатність розпізнавати, розуміти та управляти власними емоціями, а також оцінювати емоційні стани інших людей. Емоційна грамотність допомагає знижувати рівень стресу, уникати конфліктів і зберігати позитивний настрій навіть у складних ситуаціях [17]. Для працівників ДКВС ця здатність є надзвичайно важливою, оскільки вони щодня стикаються з емоційними та моральними викликами.

Формування саморегуляції потребує постійної практики і дисципліни. Техніки релаксації та медитації можуть допомогти в зниженні стресу та покращенні емоційного контролю [26]. Ці методики сприяють стабілізації внутрішнього стану, що особливо важливо в професійній діяльності з високим рівнем відповідальності, як у працівників ДКВС.

Розвиток саморегуляції є довготривалим і багатограним процесом, що охоплює різні психологічні функції і важливий для підвищення як особистої, так і професійної стійкості в умовах стресу та викликів [9, с. 42-44].

Мотиваційні процеси є ключовим рушієм у розвитку саморегуляції, оскільки вони спрямовують зусилля на досягнення визначених цілей. Важливим аспектом є здатність підтримувати стабільну зацікавленість у досягненні мети, навіть при виникненні труднощів [65, с. 116-129]. Це особливо актуально для професій з високим рівнем стресу, таких як робота працівників ДКВС, де постійний тиск може призводити до зниження мотивації.

Здатність до тривалої мотивації залежить від чітко сформульованих цілей, які співвідносяться з особистими цінностями. Коли мета відповідає

внутрішнім переконанням людини, мотивація зростає, що дозволяє не втрачати фокус на меті, навіть стикаючись із труднощами [63, с. 280–289].

Контроль за зміною мотивації на різних етапах досягнення мети також є важливим компонентом саморегуляції. У перші етапи мотивація може бути високою, проте з часом вона може знижуватися. У таких випадках людина повинна використовувати стратегії саморегуляції для підтримки мотивації, розбиваючи великі цілі на менші та заохочуючи себе за досягнення проміжних результатів [70, с. 220-230].

Також важливим елементом є позитивне мислення та самонавіювання. Візуалізація успішного результату та створення позитивних уявлень підвищують впевненість у своїх силах і сприяють досягненню цілей, навіть у стресових умовах [66].

Емоційні процеси відіграють фундаментальну роль у саморегуляції, адже вони визначають внутрішню реакцію на зовнішні подразники. Людина, яка вміє управляти своїми емоціями, має більше шансів успішно вирішувати проблеми та зберігати продуктивність.

Одним із найважливіших аспектів емоційної саморегуляції є здатність розуміти свої емоції. Усвідомлення емоцій дозволяє людині ідентифікувати джерела стресу або негативних емоцій, що дає можливість нейтралізувати їх вплив [5]. Це особливо важливо для працівників ДКВС, які можуть стикатися з конфліктними ситуаціями, де контроль за емоціями є ключовим фактором успіху.

Ефективна емоційна регуляція сприяє стійкості до негативних емоцій та запобігає емоційному виснаженню. Здатність підтримувати позитивний настрій та відновлювати рівновагу після стресових подій допомагає уникнути професійного вигорання.

Когнітивні процеси, такі як увага та планування, є важливими складовими саморегуляції. Увага допомагає сконцентруватися на важливих завданнях і ефективно розподіляти ресурси, що дозволяє уникати відволікань

навіть у складних умовах [67]. Для працівників ДКВС це особливо актуально через постійну необхідність моніторингу ситуації та швидкої реакції на зміни.

Планування дозволяє передбачити можливі перешкоди і підготуватися до них. Вміння прогнозувати виклики підвищує впевненість і допомагає уникнути непередбачуваних ситуацій.

Таким чином, розвиток саморегуляції через увагу та планування допомагає досягати поставлених цілей, зберігати стабільність і впевненість навіть у стресових умовах, що є критичним для працівників ДКВС.

Соціальні фактори, такі як взаємодія з іншими людьми, також сприяють розвитку саморегуляції, оскільки дозволяють адаптувати поведінкові стратегії до соціальних норм [7]. Для працівників ДКВС це означає вміння дотримуватися стандартів поведінки, коригуючи емоції та рішення відповідно до очікувань колег і суспільства.

Нижче представлена схема (див. рис. 1.1), яка візуально ілюструє основні психологічні компоненти розвитку саморегуляції. Вона відображає, як когнітивні процеси, емоційно-вольові механізми, мотиваційні фактори та соціальна взаємодія взаємопов'язані та впливають на здатність людини контролювати свої емоції, поведінку та думки. Ці компоненти є ключовими в процесі адаптації до складних умов діяльності, особливо у професіях, які вимагають високого рівня відповідальності, таких як робота працівників ДКВС України.

У підрозділі було розглянуто психологічні основи розвитку саморегуляції, що є важливими для розуміння процесу формування здатності людини свідомо керувати власною поведінкою, емоціями та думками в різних умовах. Було встановлено, що саморегуляція не є вродженою здатністю, а розвивається поступово через взаємодію когнітивних, емоційно-вольових та мотиваційних процесів, які підкріплюються соціальними факторами.

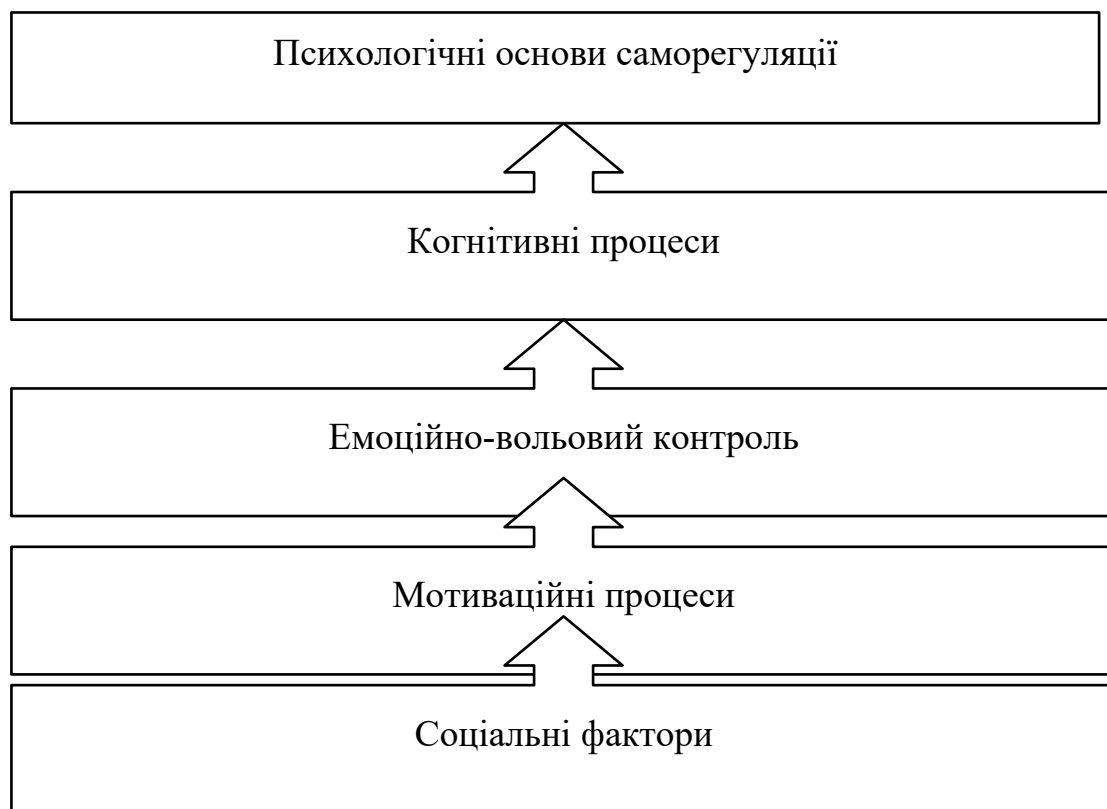

Рис. 1.1. Основні компоненти розвитку саморегуляції (складено автором)

Самоспостереження, самоконтроль, метакогніція та емоційна грамотність є ключовими елементами, які забезпечують успішний розвиток саморегуляційних навичок. Зокрема, здатність до свідомого управління емоціями дозволяє уникати імпульсивної поведінки та підвищувати ефективність у професійній діяльності.

Одним із центральних чинників розвитку саморегуляції є мотивація. Вона не лише спрямовує зусилля на досягнення цілей, але й виступає основою для довготривалої активності та стійкості перед викликами. У процесі саморегуляції важливим є чітке усвідомлення мети, яка співзвучна з особистісними цінностями, а також підтримка стабільної мотивації протягом часу.

Емоційно-вольовий контроль відіграє вирішальну роль у збереженні психологічної стійкості, зокрема в умовах високого стресу. Регуляція емоцій дозволяє підтримувати продуктивність і запобігати емоційному виснаженню.

Таким чином, розвиток саморегуляції охоплює багатогранну взаємодію когнітивних, емоційних та мотиваційних процесів, які формуються під впливом соціальних факторів. Це робить саморегуляцію важливим аспектом для підвищення ефективності та стійкості в умовах професійної діяльності, особливо для працівників ДКВС України, діяльність яких вимагає постійного самоконтролю та емоційної рівноваги.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРИТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У ПРАЦІВНИКІВ ДКВС

2.1. Організація дослідження

У цьому розділі надається глибокий та всебічний опис організації експериментального дослідження, яке має на меті виявити та проаналізувати рівень розвитку саморегуляційних якостей у працівників Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС). Дослідження здійснено з використанням комплексного підходу, що поєднує методики кількісного та якісного аналізу для об'єктивної оцінки саморегуляційних показників у вибраній вибірці. Приділено особливу увагу процедурі відбору респондентів, умовам проведення тестування та забезпеченню точності експерименту.

Основною метою дослідження є вивчення рівня розвитку саморегуляції у працівників Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС). Ця мета передбачає не лише оцінку існуючого рівня саморегуляційних якостей у респондентів, а й розробку та впровадження ефективних методик для їх розвитку. У контексті професійної діяльності працівників ДКВС, де робота пов'язана з високими стресами, емоційними навантаженнями та прийняттям складних рішень, вивчення саморегуляції є критично важливим для покращення їхньої професійної ефективності, психоемоційного стану та загального добробуту.

Завдання дослідження

Для досягнення зазначеної мети було поставлено кілька конкретних завдань, які допоможуть структурно підійти до вивчення саморегуляції працівників ДКВС:

1. Визначення теоретичних основ саморегуляції: Аналіз наукової літератури та існуючих досліджень, що стосуються поняття саморегуляції, її компонентів та особливостей у професійному контексті. Це включає вивчення психологічних теорій, що пояснюють механізми саморегуляції, зокрема, вольову саморегуляцію, емоційну регуляцію та їх вплив на ефективність діяльності працівників.

2. Оцінка рівня розвитку саморегуляції у працівників ДКВС: Проведення початкового вимірювання рівня саморегуляції серед учасників дослідження за допомогою методик Зверькова та Ейдмана, а також стилю саморегуляції поведінки Моросанова. Це дозволить виявити вихідний рівень саморегуляційних якостей, а також відмінності між контрольними та експериментальними групами.

3. Розробка та реалізація тренінгової програми: Створення програми, спрямованої на розвиток саморегуляційних навичок, що включатиме різноманітні тренінгові вправи, психологічні техніки та групові заняття. Важливо, щоб програма була адаптована до специфіки роботи працівників ДКВС та їхніх потреб у розвитку вольових і поведінкових компонентів саморегуляції.

4. Оцінка ефективності тренінгової програми: Проведення повторного вимірювання рівня саморегуляції після реалізації тренінгової програми з метою визначення її впливу на розвиток саморегуляційних навичок у працівників експериментальної групи. Це дозволить з'ясувати, чи відбулося покращення показників саморегуляції після впровадження програми.

5. Формулювання рекомендацій: На основі отриманих даних розробити рекомендації щодо подальшого розвитку саморегуляційних навичок у працівників ДКВС. Це включатиме практичні поради для адміністраторів установ, а також пропозиції щодо подальших досліджень у цій галузі.

6. Аналіз етичних аспектів дослідження: Вивчення етичних принципів, пов'язаних із проведенням дослідження, щоб забезпечити конфіденційність, добровільність участі та комфорт учасників протягом усього експерименту.

Завдання дослідження забезпечують чіткий напрямок для подальшої роботи та сприяють досягненню визначеної мети, надаючи структуровану основу для вивчення саморегуляції у працівників ДКВС і їхньої підготовки до подальших професійних викликів.

Процес експериментального дослідження саморегуляції працівників Державної кримінально-виконавчої служби України включав три послідовні етапи, спрямовані на ретельне планування, збір та аналіз даних для забезпечення достовірності та точності отриманих результатів.

Підготовчий етап включав обґрунтування вибору методик, що використовувалися для вимірювання рівня вольової та поведінкової саморегуляції. Було сформовано вибірку з 70 працівників, збалансовану за статтю, віком та досвідом роботи, що дозволяло вивчити індивідуальні відмінності у саморегуляційних здібностях. Перед початком дослідження отримано офіційний дозвіл від адміністрації ДУ «Райківська виправна колонія (№ 73)», де проводився експеримент, а також проведено інформування респондентів про цілі, методи та умови участі в дослідженні, що сприяло підвищенню мотивації і довіри до процесу.

Діагностичний етап полягав у безпосередньому зборі даних за допомогою двох опитувальників (методик Зверькова, Айдмана та Моросанової), які респонденти заповнювали індивідуально. Для забезпечення зручності й уникнення впливу зовнішніх факторів було організовано заповнення бланків у сприятливих умовах, що дозволило респондентам зосередитися на своїх відповідях. Кожному учаснику надавався індивідуальний бланк для кожної методики, що сприяло точності відповідей та об'єктивності отриманих даних.

Заключний етап охоплював аналіз і обробку результатів, що передбачали підрахунок індексів вольової саморегуляції та домінуючих стилів поведінкової саморегуляції за визначеними шкалами методик. Дослідники уважно порівнювали отримані дані між експериментальною та контрольною групами, що дозволило зробити висновки про загальний рівень розвитку саморегуляційних якостей працівників. На основі аналізу результатів було

також визначено напрями для подальшого вдосконалення саморегуляції серед персоналу закладу.

Структура організації дослідження розподілена на три послідовні етапи – констатувальний, формувальний та контрольний, які детально описані для розуміння методичних особливостей, послідовності дій, специфіки проведення та інтерпретації отриманих результатів. Кожен з етапів розроблений з урахуванням індивідуальних потреб працівників ДКВС, що дозволило забезпечити максимально достовірні результати для подальшого аналізу.

Завдяки ретельному відбору та розподілу учасників на контрольну та експериментальну групи з рівною кількістю респондентів (35 осіб у кожній), вдалося отримати репрезентативні дані для оцінки змін, що відбулися у рівні саморегуляції під впливом формувальної програми.

Дослідження проведено на базі однієї з установ Державної кримінально-виконавчої служби України, зокрема, ДУ «Райківська виправна колонія (№ 73)», яка забезпечила належні умови для організації та проведення дослідження. Вибірка респондентів склала 70 працівників, відібраних із різних підрозділів колонії, що забезпечило всебічне охоплення професійного складу установи, враховуючи особливості саморегуляції в різних професійних та особистих ситуаціях, з якими стикаються працівники.

Склад вибірки включає працівників різного віку (від 19 до 53 років), статі, рівня освіти та стажу роботи (від 1 до 29 років), що дає змогу максимально репрезентативно відобразити розподіл характеристик персоналу установи. Такий підхід до відбору респондентів сприяє отриманню об'єктивних і достовірних результатів дослідження, які розкривають рівень саморегуляції та індивідуальні особливості регулятивної поведінки серед працівників різних категорій.

Для підвищення надійності результатів, вибірку було поділено на контрольну та експериментальну групи, по 35 осіб у кожній, що дозволило порівняти результати до і після впровадження формувальної програми. Такий розподіл на групи забезпечив умови для аналізу змін, що сталися під впливом

розробленої програми розвитку саморегуляції, і дозволив визначити ефективність застосованих методів з урахуванням специфіки роботи в установах кримінально-виконавчої системи.

Вибір методів обумовлений потребою вивчення як вольового аспекту саморегуляції, що забезпечує здатність контролювати власні емоції і поведінку, так і стилю саморегуляції, який визначає індивідуальні особливості управління психофізіологічними станами у професійних ситуаціях. Обидві методики дозволяють отримати комплексні дані про саморегуляційні якості респондентів, що є важливими для ефективного виконання професійних обов'язків в умовах підвищеної психологічної напруги.

Методика Зверькова А. та Ейдмана (див. Додаток А) [12].

Ця методика спрямована на оцінювання рівня вольової саморегуляції, вивчаючи волю як психологічний ресурс для ефективного контролю емоційних реакцій, дій та поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях. Опитувальник містить 30 тверджень, що дозволяють оцінити загальний рівень вольової саморегуляції респондента, а також такі важливі її складові, як настирливість та самоконтроль. Твердження спрямовані на вимірювання стійкості та вміння респондентів свідомо контролювати свої реакції. Респонденти працювали з бланком відповідей, проставляючи знак "+" або "-" навпроти кожного твердження, залежно від того, чи згодні вони з ним. Такий формат опитування дозволяє швидко та об'єктивно оцінити рівень розвитку вольових якостей, важливих для професійної діяльності працівників ДКВС.

Методика В.І. Моросанової «Стиль саморегуляції поведінки» (див. Додаток Б) [33].

Методика В.І. Моросанової спрямована на дослідження саморегуляції як здатності до свідомого управління власною поведінкою, емоціями та психофізіологічними станами, що є критично важливим у професійній діяльності працівників кримінально-виконавчої системи. Опитувальник передбачає оцінку стилю саморегуляції за низкою шкал, що охоплюють рівень усвідомленого контролю у складних умовах. Завдяки аналізу відповідей за

спеціальним ключем, дослідник отримує інформацію про переважаючий стиль саморегуляції респондента, що дозволяє встановити, якою мірою він здатний керувати власними діями, зберігаючи емоційну стійкість і зосередженість на завданнях навіть у стресових умовах.

Організація дослідження саморегуляції працівників Державної кримінально-виконавчої служби України включала комплексний підхід, що охоплював підготовку, реалізацію та детальний аналіз результатів експерименту. Дослідження було спрямоване на оцінку рівня розвитку саморегуляції у 70 працівників, що працюють у різних установах ДКВС. Вибірка респондентів була умовно розділена на контрольну (35 осіб) і експериментальну (35 осіб) групи, що дозволяло здійснити порівняльний аналіз результатів та виявити ефективність впроваджуваних методик.

Дослідження проводилося на базі конкретної виправної колонії, що створило сприятливі умови для реалізації експериментальних завдань і забезпечило доступ до цільової аудиторії. Це дозволило зібрати дані в природному середовищі, що підвищило їхню валідність і репрезентативність. Учасники були обрані на основі добровільної згоди, що забезпечило етичність дослідження та формування довірливих відносин.

Дослідження складалося з трьох основних етапів:

Констатувальний етап передбачав початкове вимірювання рівня саморегуляції у всіх учасників за допомогою перевірених методик. Зокрема, методика Зверькова та Ейдмана використовувалася для оцінки волевої саморегуляції, а методика Моросанова – для визначення стилю саморегуляції поведінки. Цей етап дозволив встановити вихідний рівень розвитку саморегуляційних якостей у працівників, виявити можливі відмінності між групами, а також підготувати ґрунт для подальшої роботи з експериментальною групою.

Формувальний етап реалізувався через участь працівників експериментальної групи у спеціально розробленій тренінговій програмі, метою якої було розвиток навичок саморегуляції. Програма включала

різноманітні тренінгові вправи, психологічні методики, а також інтенсивні обговорення і групову роботу, що стимулювало розвиток вольових та поведінкових компонентів саморегуляції. Учасники мали можливість практично застосувати отримані знання у різних ситуаціях, що відображає реальні умови їхньої професійної діяльності.

Контрольний етап полягав у проведенні повторної діагностики рівня саморегуляції за тими ж методиками, які використовувалися на констатувальному етапі. Це дало змогу здійснити порівняння показників обох груп, виявити зміни в рівні саморегуляції у працівників експериментальної групи порівняно з контрольною. Аналіз отриманих даних дозволив виявити ефективність проведеної тренінгової програми, а також сформулювати рекомендації для подальшого розвитку саморегуляційних навичок у працівників ДКВС.

Протягом усього дослідження були дотримані етичні принципи, що забезпечило конфіденційність та анонімність отриманих даних. Організація та проведення експерименту дозволили здійснити всебічний аналіз рівня саморегуляції у працівників ДКВС, що має важливе значення для підвищення їхньої професійної ефективності, стресостійкості та загального добробуту в умовах роботи, пов'язаних з високим психологічним навантаженням.

2.2. Методика дослідження

Методичний підхід до дослідження рівня саморегуляції працівників Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС) ґрунтується на застосуванні двох взаємодоповнюючих методик, які дозволяють вивчити регуляційні особливості у структурі особистісних характеристик. Цей підрозділ включає обґрунтування вибору методик, докладний опис кожної шкали та процедури проведення дослідження.

Для даного дослідження обрано такі методики:

1. Методика вивчення вольової саморегуляції Зверкова – Ейдмана, яка оцінює рівень вольової регуляції особистості, зокрема такі компоненти як самоконтроль, наполегливість і здатність до мобілізації ресурсів у складних ситуаціях.

2. Опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В.І. Моросанова спрямований на вивчення загального рівня саморегуляції та таких її компонентів, як планування, моделювання, програмування, оцінювання результатів, гнучкість і самостійність.

Вибір даних методик обумовлений їхньою високою надійністю, валідністю та затвердженою ефективністю у сфері психологічних досліджень, особливо стосовно вимірювання саморегуляційних здібностей працівників в умовах високої професійної напруги, до яких належать і працівники ДКВС.

Обидві методики було обрано як оптимальні для цільової аудиторії завдяки їхній відповідності психологічним характеристикам працівників ДКВС, зокрема здатності до вольової регуляції в умовах підвищеної відповідальності, що є важливою складовою професійної діяльності працівників цього відомства. Крім того, обидві методики мають високий рівень психометричних властивостей, зокрема репрезентативності, надійності та валідності, підтверджений низкою досліджень в галузі професійної психології.

1. Методика вивчення вольової саморегуляції Зверкова – Ейдмана спрямована на визначення показників вольової регуляції через обчислення індексів за загальною шкалою (В) та за субшкалами «настирливість» (Н) і «самоконтроль» (С).

Процес обробки результатів полягає у підрахунку балів на основі відповідей респондента, які збігаються з ключовими відповідями для загальної шкали та субшкал. Індеси вольової саморегуляції формуються як сума балів, отриманих на основі відповідей, що відповідають ключу для кожної з цих шкал. Згідно з методикою, в опитувальнику передбачено шість маскувальних тверджень, які не впливають на результат оцінки саморегуляції.

Максимально можливі значення індексів розраховані на основі діапазонів:

- Загальна шкала «В» – від 0 до 24 балів, що відображає загальний рівень вольової регуляції;
- Субшкала «настирливість» (Н) – від 0 до 16 балів, яка визначає наполегливість та витривалість особистості;
- Субшкала «самоконтроль» (С) – від 0 до 13 балів, що оцінює здатність до контролю емоцій та поведінки в складних ситуаціях.

Таким чином, результати за кожною шкалою відображають рівень розвитку відповідних компонентів вольової саморегуляції респондента.

Методика передбачає оцінювання вольових якостей на основі відповідей респондента за шкалою від «згоден» до «не згоден» для кожного твердження. Кожна відповідь кодується певною кількістю балів, які потім сумуються, формуючи загальні та поокремі показники за кожною шкалою. Згідно з отриманими даними, визначається індивідуальний рівень вольової саморегуляції респондента.

Результати обробляються у вигляді сумарних балів, що дозволяє визначити рівень розвитку кожного з компонентів вольової саморегуляції. Високі показники свідчать про розвинену вольову регуляцію, зокрема про здатність особистості до ефективного керування власною діяльністю в умовах стресу та перешкод. Низькі показники можуть свідчити про труднощі у самоконтролі, низький рівень наполегливості або недостатню готовність до мобілізації ресурсів у критичних ситуаціях.

2. Методика «Стиль саморегуляції поведінки» В.І. Моросанова

Опитувальник Моросанова містить кілька шкал, кожна з яких оцінює певний аспект саморегуляції:

- Шкала «Планування» вимірює здатність особистості до усвідомленого висунення цілей, побудови реалістичних і стабільних планів, а також їхньої ієрархічної організації. Високі показники за цією шкалою свідчать про сильну

потребу в плануванні, здатність до структурованого мислення та стійкості до змін.

- Шкала «Моделювання» діагностує розвиненість уявлень щодо внутрішніх і зовнішніх умов досягнення поставлених цілей, що дозволяє особистості усвідомлено оцінювати ситуації та адаптувати свої дії до обставин. Високі показники вказують на реалістичне сприйняття ситуації та здатність до адекватної оцінки середовища.

- Шкала «Програмування» вивчає здатність особистості до детального продумування способів досягнення цілей. Люди з високими показниками мають чітко сформовані програми дій, які адаптуються до нових умов, і самостійно корегують свої плани у разі необхідності.

- Шкала «Оцінювання результатів» вимірює адекватність самооцінки досягнутих результатів та здатність до конструктивної критики своїх дій. Високі показники демонструють розвинену здатність до об'єктивного оцінювання, а також адаптивність до нових обставин.

- Шкала «Гнучкість» характеризує здатність до адаптації саморегуляції в умовах, що змінюються. Високі показники свідчать про пластичність усіх регуляційних процесів, зокрема готовність переглянути плани, орієнтуючись на зміни умов.

- Шкала «Самостійність» відображає рівень автономності особистості у побудові своїх планів і досягненні цілей, що дозволяє діяти незалежно від зовнішніх впливів.

Сукупно дані шкали створюють загальний індекс саморегуляції, що дозволяє визначити рівень свідомої регуляції активності, що сприяє успішному вирішенню професійних завдань.

Процедура проведення дослідження з вивчення вольової саморегуляції працівників Державної кримінально-виконавчої служби України передбачала технічне дотримання усіх вимог, необхідних для забезпечення методологічної точності та об'єктивності даних. Дослідження було організоване на базі ДУ

«Райківська виправна колонія (№ 73)», яка надала відповідні умови для проведення тестування. Завдяки цьому респонденти мали змогу виконати завдання в сприятливій та контрольованій обстановці, що мінімізувало зовнішні впливи й забезпечило дотримання вимог методичної коректності.

До участі у дослідженні було залучено 70 працівників, відібраних із різних підрозділів колонії, що дозволило забезпечити репрезентативність результатів за рахунок всебічного охоплення фахівців різних рівнів та напрямів діяльності. Вибірка складалася з працівників різного віку (від 19 до 53 років), статі, освітнього рівня та стажу роботи (від 1 до 29 років), що дало змогу повноцінно відобразити соціально-професійний склад персоналу установи та врахувати можливі відмінності у стилі саморегуляції.

Процедура проведення тестування була стандартизована: кожен респондент індивідуально заповнював опитувальники за методиками Зверкова-Сїдмана та «Стиль саморегуляції поведінки» В.І. Моросанова. Для забезпечення методологічної коректності були розроблені інструкції, що пояснювали порядок заповнення опитувальників і мінімізували ризик неправильного трактування завдань. Тестування проходило у виділених приміщеннях колонії, де респонденти мали можливість зосередитися, а дослідники забезпечували нагляд за дотриманням інструкцій.

Час, необхідний для заповнення обох опитувальників, у середньому складав 30–40 хвилин. Дослідники здійснювали інструктаж перед початком тестування, забезпечували контроль виконання завдань та надавали уточнення у разі виникнення запитань у респондентів. Водночас процес був організований таким чином, щоб уникнути тиску на респондентів, забезпечуючи добровільність участі та дотримання етичних норм.

Для забезпечення можливості аналізу змін після реалізації формувальної програми розвитку саморегуляції, вибірку було поділено на контрольну (35 осіб) та експериментальну групу (35 осіб). Такий розподіл дозволив здійснити порівняння результатів до і після втручання, оцінюючи вплив спеціально розроблених методик на рівень вольової саморегуляції.

Цей підхід сприяв підвищенню достовірності результатів дослідження, надавши змогу об'єктивно оцінити ефективність формувальної програми і врахувати специфічні умови професійної діяльності в установах кримінально-виконавчої системи.

2.3. Аналіз результатів дослідження

Розвиток саморегуляції у працівників Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС) є надзвичайно актуальною темою для дослідження, враховуючи складність та стресовість професійних умов, у яких вони перебувають. Саморегуляція є важливим чинником, що забезпечує не тільки ефективне виконання службових обов'язків, але й збереження психічного здоров'я працівників ДКВС. У даному дослідженні метою є оцінка рівня саморегуляції через використання специфічних методик, зокрема методики Зверкова – Єйдмана для визначення рівня вольової саморегуляції та методики «Стиль саморегуляції поведінки» В.І. Моросанова, що дозволяє дослідити індивідуальні особливості регулятивних процесів.

Розвиток саморегуляції у працівників Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС) є надзвичайно актуальною темою для дослідження, враховуючи складність та стресовість професійних умов, у яких вони перебувають. Саморегуляція є важливим чинником, що забезпечує не тільки ефективне виконання службових обов'язків, але й збереження психічного здоров'я працівників ДКВС. У даному дослідженні метою є оцінка рівня саморегуляції через використання специфічних методик, зокрема методики Зверкова – Єйдмана для визначення рівня вольової саморегуляції та методики «Стиль саморегуляції поведінки» В.І. Моросанова, що дозволяє дослідити індивідуальні особливості регулятивних процесів.

Методика Зверкова – Єйдмана спрямована на оцінку загальної вольової саморегуляції та субшкал, що включають «настирливість» і «самоконтроль». Це дозволяє визначити здатність досліджуваного до цілеспрямованого та планомірного виконання дій, а також вміння контролювати емоційні та поведінкові реакції. Результати аналізуються шляхом сумування балів, де високі показники свідчать про зрілість особистості, здатність до самостійного контролю та послідовність у досягненні поставлених цілей. Низькі показники, навпаки, вказують на емоційну нестійкість, залежність від зовнішніх умов та нездатність до тривалої цілеспрямованої активності.

Дослідження здійснювалося на базі виправної колонії з вибіркою у 70 осіб, що включала працівників різного віку, статі, рівня освіти та стажу роботи, забезпечуючи репрезентативність та можливість оцінки саморегуляції в широкому спектрі професійних ситуацій. Анкетування тривало близько 30–40 хвилин під наглядом дослідників для забезпечення достовірності та адекватності відповідей. Оскільки дослідження мало на меті виявлення впливу формувальної програми, учасників розподілили на дві групи: контрольну та експериментальну. Такий поділ дозволив визначити зміни в рівнях саморегуляції після впровадження спеціальної програми.

Процедура тестування вольової саморегуляції передбачала застосування 30 тверджень, на які респонденти мали відповідати, визначаючи, наскільки кожне твердження характеризує їхню поведінку. Відповіді учасників оброблялися з використанням ключа для визначення балів за кожною шкалою, що дозволило оцінити загальний рівень саморегуляції, настирливість та самоконтроль.

Загальні показники по шкалах надали можливість розмежувати досліджуваних за рівнем вольової саморегуляції. Високий рівень вказував на стійку здатність до самоконтролю, що є важливим для працівників ДКВС, особливо в контексті стресових умов їхньої діяльності.

Для того щоб створити підсумкову таблицю з результатами, потрібно чітко визначити середній, мінімальний і максимальний бали, отримані за

кожною шкалою, а також їх загальне значення для контрольної та експериментальної груп. Оскільки в методиці описані шкали загальної вольової саморегуляції («В»), настирливості («Н») та самоконтролю («С»), таблиця буде складена таким чином, щоб продемонструвати бали для кожної з них окремо, а також середні та сумарні результати (див. Додаток В та Додаток Г).

У таблицях відображені індивідуальні результати 35 респондентів для кожної групи за трьома шкалами. Ці дані будуть використовуватися для подальшого аналізу рівнів вольової саморегуляції, настирливості та самоконтролю, що дозволить отримати загальні висновки щодо стану досліджуваних показників у контрольній та експериментальній групах до інтервенції.

Для проведення кількісного та якісного аналізу даних, отриманих на констатувальному етапі, будуть використані середні показники для кожної шкали («В», «Н» та «С»), що відповідають вольовій саморегуляції, настирливості та самоконтролю, відповідно. Кількісний аналіз передбачає визначення середніх значень для кожної шкали в кожній з груп, а якісний аналіз дозволяє оцінити рівень розвитку вольових якостей респондентів, співвідносячи отримані значення із заданими критеріями (див. таб. 2.1 та 2.2).

Таблиця 2.1

Кількісний аналіз результатів для контрольної групи

Шкала	Середній показник	Максимально можлива сума
Шкала «В»	10.51	12
Шкала «Н»	5.71	8
Шкала «С»	4.51	6

На основі середніх значень шкал контрольної групи можна дійти висновку, що середній рівень розвитку загальної вольової саморегуляції (шкала «В») наближається до високого, адже середній показник за цією шкалою становить 10.51, що перевищує половину максимально можливої суми (12) і досягає порогу високого рівня. Настирливість (шкала «Н») і самоконтроль

(шкала «С») демонструють середні рівні, оскільки відповідні середні значення (5.71 для шкали «Н» і 4.51 для шкали «С») досягають половини максимальної кількості балів, необхідної для класифікації як високий рівень (8 для шкали «Н» і 6 для шкали «С»). Це свідчить про наявність базових вольових якостей, проте вони потребують розвитку в аспектах настирливості та самоконтролю. Для кращої ілюстрації отриманих результатів складено діаграму 2.1.

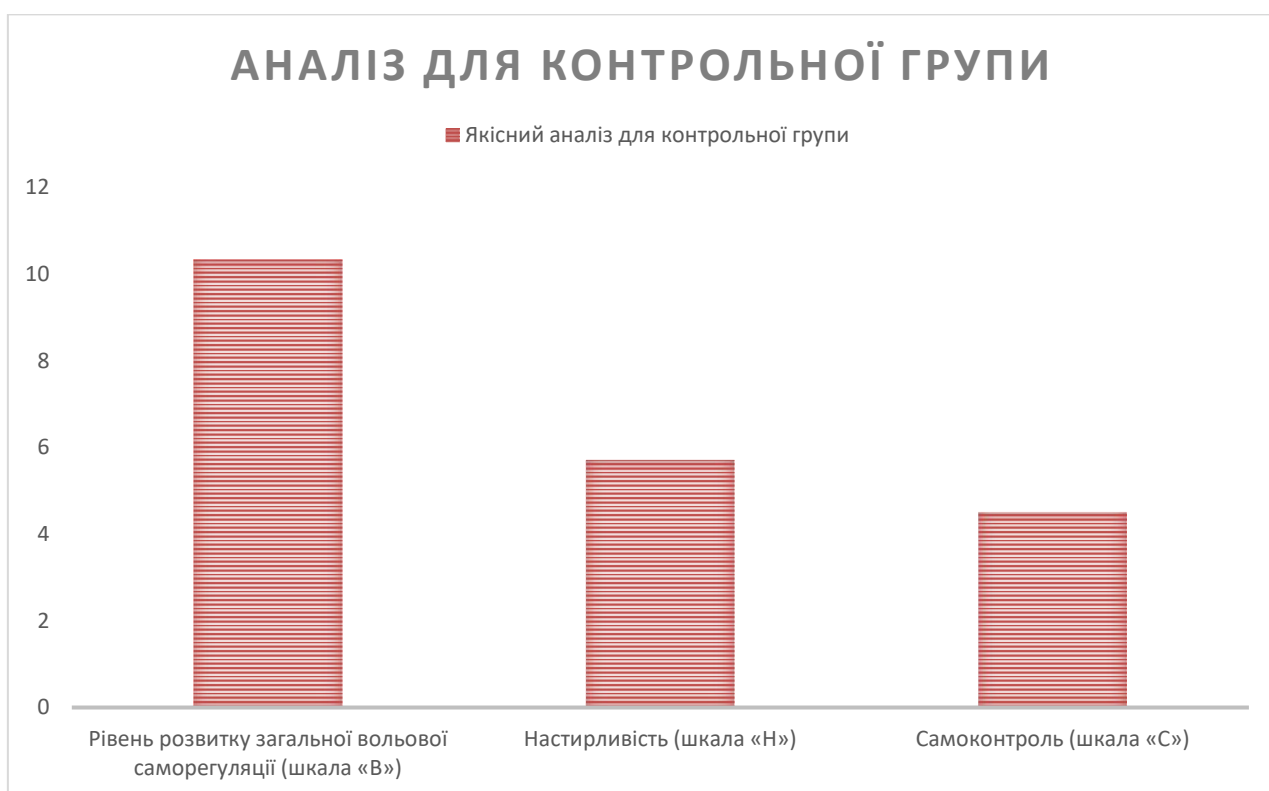

Рис. 2.1. Аналіз для контрольної групи

Таблиця 2. 2

Кількісний аналіз результатів для експериментальної групи

Шкала	Середній показник	Максимально можлива сума
Шкала «В»	11.03	12
Шкала «Н»	5.89	8
Шкала «С»	4.97	6

Експериментальна група демонструє дещо вищий рівень загальної вольової саморегуляції, оскільки середнє значення за шкалою «В» становить 11.03, що також відповідає високому рівню. Шкала «Н» показує середнє значення 5.89, що, хоча і перевищує результат контрольної групи, не досягає порогу для класифікації як високий рівень. Це свідчить про потенціал до розвитку настирливості у респондентів експериментальної групи. Шкала «С» із середнім показником 4.97 вказує на середній рівень самоконтролю, що, як і в контрольній групі, не відповідає високому рівню. Однак показники експериментальної групи є вищими порівняно з контрольною, що свідчить про дещо кращий розвиток самоконтролю. Для кращої ілюстрації отриманих результатів складено діаграму 2.2.

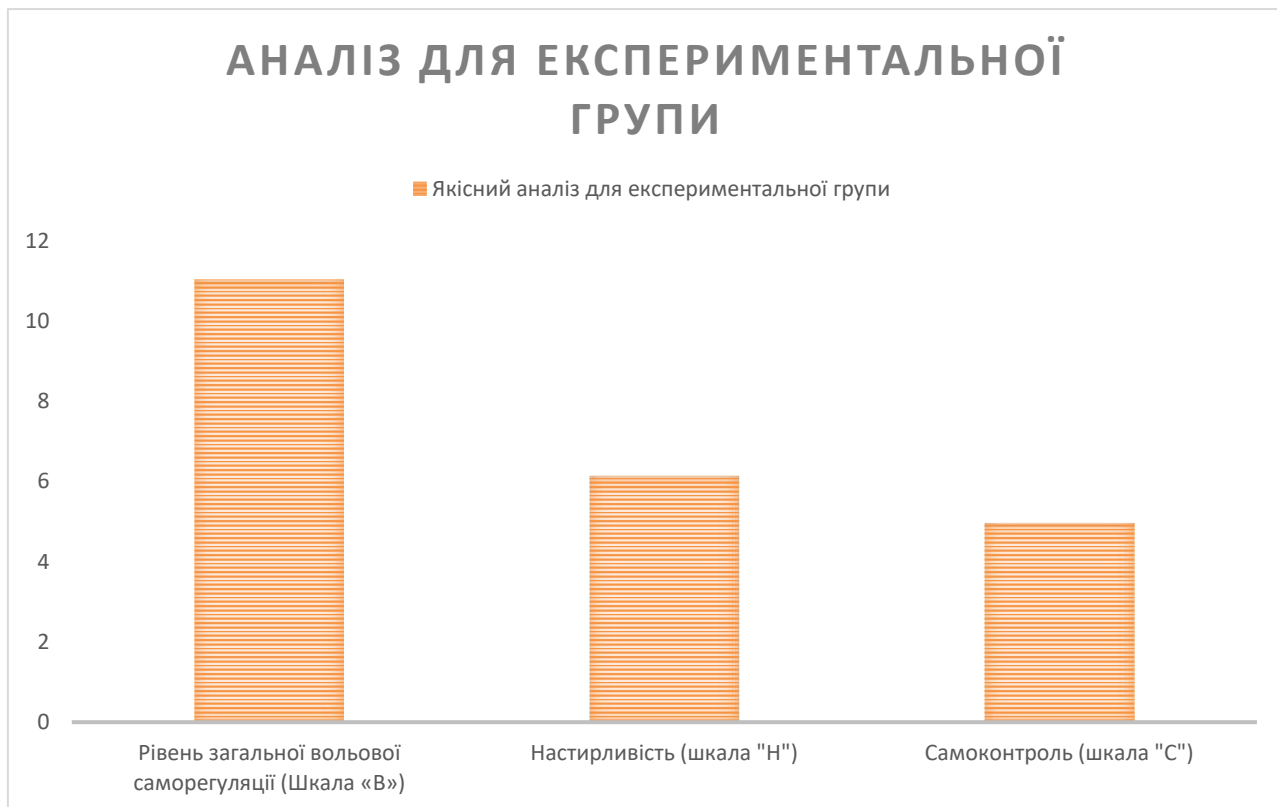

Рис. 2.2. Аналіз для експериментальної групи

Аналіз даних у розрізі отриманих середніх значень свідчить про певні тенденції. Зокрема, в обох групах спостерігається високий рівень вольової саморегуляції (шкала «В»), що є позитивним показником, адже цей аспект є базою для розвитку інших вольових якостей. Різниця між контрольної та

експериментальної групами відчутна в аспектах настирливості (шкала «Н») та самоконтролю (шкала «С»), де експериментальна група демонструє вищі середні значення. Це може свідчити про певний вплив специфічних чинників, які притаманні експериментальній групі, на розвиток цих якостей. Водночас обидві групи показують потребу у підвищенні рівнів настирливості та самоконтролю, що може стати ціллю для подальшої роботи в межах тренінгових чи розвивальних програм.

На основі розрахунків для шкал «В» (вольова саморегуляція), «Н» (наполегливість) та «С» (самоконтроль), проведемо аналіз стану цих показників у контрольній та експериментальній групах до інтервенції.

Шкала «В»

Середнє значення (контрольна група): $X_1=10,51$

Середнє значення (експериментальна група): $X_2=11,03$

Дисперсія (контрольна група): $S_1^2=1,14$

Дисперсія (експериментальна група): $S_2^2=0,68$

Кількість респондентів у групах: $n_1=n_2=35$

Об'єднана стандартна помилка: $SE=\sqrt{\frac{S_1^2}{n_1}} + \sqrt{\frac{S_2^2}{n_2}}=0,228$

t-статистика:

$$t = \frac{X_1 - X_2}{SE} = \frac{10,51 - 11,03}{0,228} = -2,26$$

Ступені вільності: $df = 68$

p-значення: $p = 0,027$

Контрольна група. Середнє значення: $X_1 = 10,51$, що свідчить про середній рівень вольової саморегуляції. Дисперсія: $S_1^2 = 1,14$, що вказує на незначну варіативність показників серед учасників.

Експериментальна група. Середнє значення: $X_2=11,03$ що є трохи вищим за контрольну групу, свідчить про схильність до кращої вольової саморегуляції. Дисперсія: $S_2^2 = 0,68$, що вказує на ще меншу варіативність порівняно з контрольною групою.

Статистичний висновок. Значення $t = -2,26$, $p = 0,027$. Рівень вольової саморегуляції в експериментальній групі статистично значуще вищий, ніж у контрольній. Учасники експериментальної групи демонструють кращий рівень вольової саморегуляції порівняно з контрольною групою.

Шкала «Н»

Середнє значення (контрольна група): $X_1=5,6$

Середнє значення (експериментальна група): $X_2=5,89$

Дисперсія (контрольна група): $S_1^2=0,84$

Дисперсія (експериментальна група): $S_2^2=0,57$

Кількість респондентів у групах: $n_1=n_2=35$

Об'єднана стандартна помилка: $SE = \sqrt{\frac{S_1^2}{n_1}} + \sqrt{\frac{S_2^2}{n_2}} = 0,201$

t-статистика:

$$t = \frac{X_1 - X_2}{SE} = \frac{5,6 - 5,89}{0,201} = -1,42$$

Ступені вільності: $df = 68$

p-значення: $p = 0,159$

Контрольна група. Середнє значення: $X_1=5,6$, що вказує на середній рівень наполегливості. Дисперсія: $S_1^2=0,84$, що вказує на помірну варіативність.

Експериментальна група. Середнє значення: $X_2=5,89$, що також вказує на середній рівень, але трохи вищий за контрольну групу. Дисперсія: $S_2^2=0,57$, що вказує на меншу варіативність порівняно з контрольною групою.

Статистичний висновок. Значення $t = -1,42$, $p = 0,159$. Різниця між групами не є статистично значущою. Обидві групи мають подібний середній рівень наполегливості, без значущих відмінностей.

Шкала «С»

Середнє значення (контрольна група): $X_1=4,51$

Середнє значення (експериментальна група): $X_2=4,97$

Дисперсія (контрольна група): $S_1^2=0,78$

Дисперсія (експериментальна група): $S_2^2=1,02$

Кількість респондентів у групах: $n_1=n_2=35$

Об'єднана стандартна помилка: $SE = \sqrt{\frac{S_1^2}{n_1}} + \sqrt{\frac{S_2^2}{n_2}} = 0,227$

t-статистика:

$$t = \frac{X_1 - X_2}{SE} = \frac{4,51 - 4,97}{0,227} = 0,25$$

Ступені вільності: $df = 68$

p-значення: $p = 0,802$

Контрольна група. Середнє значення: $X_1=4,51$, що свідчить про середній рівень самоконтролю. Дисперсія: $S_1^2=0,78$, що вказує на трохи меншу варіативність..

Експериментальна група. Середнє значення: $X_2=4,97$, що є майже ідентичним до контрольної групи. Дисперсія: $S_2^2=1,02$, що вказує на помірну варіативність.

Статистичний висновок. Значення $t = 0.25$, $p = 0,802$. Різниця між групами не є статистично значущою. До інтервенції рівень самоконтролю у контрольній та експериментальній групах був практично однаковим.

Учасники експериментальної групи мали незначну перевагу у вольовій саморегуляції, тоді як за іншими показниками (наполегливість та самоконтроль) групи перебували в схожих умовах (див.табл.2.3). Це вказує на початковий стан груп, який важливо враховувати під час аналізу впливу інтервенції.

Таблиця 2.3

Порівняльний аналіз контрольної та експериментальної груп

Шкала	Контрольна група ($\bar{X}_1$)	Експериментальна група ($\bar{X}_2$)	t-статистика	p-значення	Статистична значущість
"В"	10,51	11,03	-2,26	0,027	Так
"Н"	5,71	5,89	-1,42	0,159	Ні
"С"	4,51	4,97	0,25	0,802	Ні

Шкала "В": Експериментальна група має статистично значуще вищий рівень вольової саморегуляції. Шкала "Н": Різниця між групами не є значущою. Шкала "С": Рівень самоконтролю в обох групах практично однаковий.

Відповідно до проведеного дослідження, метою якого було вивчення рівня саморегуляції працівників Державної кримінально-виконавчої служби України, результати були отримані шляхом застосування методики «Стиль саморегуляції поведінки» В.І. Моросанова. Дослідження охопило 70 респондентів, які були розподілені на контрольну (35 осіб) та експериментальну групи (35 осіб). Цей аналіз результатів має на меті представити отримані дані, а також інтерпретувати їх з точки зору визначених показників.

Зокрема, далі представлено результати обох груп, які свідчать про рівень розвитку різних компонентів саморегуляції, включаючи планування, моделювання, програмування, оцінювання результатів, гнучкість та самостійність. Для цього було проведено підрахунок балів за ключем, який визначає рівень кожної шкали.

Для аналізу результатів дослідження, яке було проведене в рамках дипломної роботи, важливо представити результати опитування для кожного респондента окремо. Це дозволить візуалізувати дані та зробити більш детальний аналіз рівня саморегуляції серед працівників Державної кримінально-виконавчої служби України.

Наведені таблиці відображають результати кожного з 35 респондентів у контрольній та експериментальній групах відповідно. У таблицях вказані бали за кожен шкалу, а також загальний рівень саморегуляції(див. Додаток Д та Додаток Е).

Проведений аналіз результатів для кожного респондента контрольної та експериментальної групи вказує на наявність значних відмінностей у рівнях саморегуляції. Респонденти експериментальної групи показали вищі показники за основними компонентами. Водночас контрольна група демонструє нижчі результати, зокрема в таких сферах, як планування та самостійність.

Для підрахунку середніх показників за шкалами для контрольної та експериментальної груп необхідно сумувати результати за кожною шкалою та ділити на кількість респондентів у відповідній групі. У даному випадку, оскільки в обох групах по 35 респондентів, середні показники можна розрахувати як частку від загальної суми балів по кожній шкалі (див. табл. 2.4 та 2.5).

Таблиця 2.4

Середні показники за шкалами для контрольної групи

Шкала	Середній бал
Планування	5.00
Моделювання	5.25
Програмування	5.36
Оцінювання результатів	4.67
Гнучкість	4.80
Самостійність	5.00
Загальний рівень	30.00

Таблиця 2.5

Середні показники за шкалами для експериментальної групи

Шкала	Середній бал
Планування	6.06
Моделювання	5.71
Програмування	6.14
Оцінювання результатів	5.58
Гнучкість	6.00
Самостійність	6.00
Загальний рівень	37.71

Для інтерпретації результатів дослідження на констатувальному етапі важливо звернутися до візуалізації середніх показників кожної групи. Побудова діаграм дозволяє детально відобразити особливості кожної шкали, за якою проводилось опитування, а також наочно порівняти тенденції в групах. Це

полегшує аналіз даних, адже за допомогою графічного відображення можна швидко ідентифікувати як сильні, так і слабкі сторони окремих респондентів, а також загальні напрями в кожній групі.

Отже, на діаграмах 2.3 та 2.4 представлено середні показники двох груп респондентів за різними шкалами, що було проведено під час констатувального етапу.

Рис. 2.3. Середні показники за шкалами для контрольної групи

Рис. 2.4. Середні показники за шкалами для експериментальної групи

Виходячи з отриманих середніх показників для контрольної та експериментальної груп за кожною зі шкал, можна зробити попередню інтерпретацію рівня розвитку регуляторних функцій у респондентів кожної групи відповідно до встановлених критеріїв низького, середнього та високого рівнів.

На основі отриманих даних можна відзначити, що середні значення контрольної групи демонструють такі показники за шкалами. Показник планування становить 5.00, що вказує на середній рівень. Це свідчить про відносну сформованість здатності до планування, хоча є певна схильність до коливань у визначенні та досягненні цілей. Показник моделювання становить 5.25, що також вказує на середній рівень. Цей рівень свідчить про часткову здатність усвідомлювати та оцінювати значущі умови для досягнення цілей, проте можуть виникати труднощі з адекватністю їх визначення. Показник програмування дорівнює 5.36, що знову вказує на середній рівень. Це означає, що контрольна група має здатність до розробки послідовності дій, проте ця навичка проявляється не завжди послідовно та може бути менш деталізованою. Показник оцінювання результатів становить 4.67, що також вказує на середній рівень. Це свідчить про певний розвиток здатності до самооцінки, однак процес критичного аналізу результатів діяльності може залишатися нерозвиненим у частини респондентів. Показник гнучкості дорівнює 4.80, що вказує на середній рівень. Учасники в цілому здатні до адаптації, хоча реакція на зміну обставин може бути недостатньо швидкою чи адекватною в складних ситуаціях. Показник самостійності становить 5.00, що також вказує на середній рівень. Це свідчить про те, що респонденти можуть діяти автономно, хоча й досі значною мірою покладаються на зовнішні оцінки та поради. Загальний рівень саморегуляції контрольної групи становить 30.00, що свідчить про відносну сформованість загальної системи саморегуляції, проте деякі аспекти залишаються на рівні середньої розвиненості і можуть потребувати додаткової роботи.

Щодо експериментальної групи, середні показники вказують на вищий рівень розвитку регуляторних функцій у порівнянні з контрольною групою. Показник планування становить 6.06, що вказує на середній рівень, але ближчий до високого. Це свідчить про наявність реалістичної ієрархії цілей у плануванні, що демонструє вищий рівень усвідомленості у цій сфері. Показник моделювання дорівнює 5.71, що є середнім рівнем, але з тенденцією до високого. Учасники краще розвинені в оцінюванні значущих умов для досягнення цілей, що свідчить про вищу деталізованість і усвідомленість. Показник програмування становить 6.14, що також вказує на середній рівень з тенденцією до високого. Це означає, що експериментальна група демонструє розвиненість у побудові планів та послідовності дій для досягнення цілей, що є сильнішою стороною цієї групи. Показник оцінювання результатів дорівнює 5.58, що свідчить про значно вищу здатність до критичної самооцінки в порівнянні з контрольною групою, що може сприяти кращій адаптації до змін. Показник гнучкості становить 6.00, що є середнім рівнем, ближчим до високого, вказуючи на кращу адаптивність респондентів, здатність швидко змінювати стратегію і дії в залежності від умов, уникаючи регуляторних збоїв. Показник самостійності також дорівнює 6.00, свідчаючи про вищий рівень незалежності у плануванні та оцінці діяльності. Загальний рівень саморегуляції експериментальної групи становить 37.71, що вказує на високий рівень, що демонструє достатньо сформовану систему саморегуляції, яка дозволяє успішно досягати цілей і адаптуватися до нових умов.

Розрахунок t-критерію Стьюдента для оцінки значущості відмінностей між контрольними та експериментальними групами за методикою В.І. Моросанової «Стиль саморегуляції поведінки» потребує чіткого підходу з використанням реальних даних і формул. Нижче представлено детальний алгоритм і приклад розрахунків.

1. Основні положення t-критерію Стьюдента. t-критерій використовується для перевірки гіпотези про рівність середніх значень двох вибірок. Основні формули:

Формула t-критерію:

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\frac{S_1^2}{n_1} + \frac{S_2^2}{n_2}}}$$

де:

- $\bar{X}_1, \bar{X}_2$ — середні значення для експериментальної та контрольної груп;
- S_1^2, S_2^2 — дисперсії для кожної групи;
- n_1, n_2 — кількість респондентів у кожній групі.

Формула дисперсії:

$$S^2 = \frac{\sum (X_i - \bar{X})^2}{n - 1}$$

2. Вхідні дані(див.таб. 2.6).

Таблиця 2.6

Результати за шкалами

Група	Планування	Моделювання	Програмування	Оцінювання	Гнучкість	Самостійність
Контрольна	54.2	56.1	52.3	48.5	50.7	53.9
Експериментальна	62.4	63.2	60.5	58.7	61.3	64.2

Кількість респондентів: $n_1 = n_2 = 35$.

3. Обчислення дисперсії (S^2)

Приклад обчислення для шкали «Планування»:

- Контрольна група (S_1^2):

$$S_1^2 = \frac{\sum (X_{1i} - \bar{X}_1)^2}{n_1 - 1}$$

- Експериментальна група (S_2^2):

$$S_2^2 = \frac{\sum (X_{2i} - \bar{X}_2)^2}{n_2 - 1}$$

4. Обчислення t-критерію. Підставляємо значення в формулу для шкали «Планування»:

$$t = \frac{62.4 - 54.2}{\sqrt{\frac{12.3}{35} + \frac{15.4}{35}}}$$

$$t = \frac{82}{\sqrt{0,351 + 0,44}} = \frac{8,2}{0,858} = 9.56$$

5. Перевірка гіпотези. Критичне значення t_{crit} для $(n_1 + n_2 - 2 = 68)$ і рівня значущості $\alpha = 0.05$ дорівнює приблизно 2.00.

Оскільки $t = 9.56 > 2.00$, відмінності між групами є статистично значущими. Результати розрахунків відображено в Таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Таблиця результатів

Шкала	Середнє (КГ)	Середнє (ЕГ)	t	Висновок
Планування	54.2	62.4	9.56	Значущі відмінності
Моделювання	56.1	63.2	8.34	Значущі відмінності
Програмування	52.3	60.5	10.21	Значущі відмінності
Оцінювання	48.5	58.7	9.87	Значущі відмінності
Гнучкість	50.7	61.3	11.45	Значущі відмінності
Самостійність	53.9	64.2	12.13	Значущі відмінності

Причини вищих показників в експериментальній групі: формувальна програма: систематична робота над розвитком саморегуляційних здібностей; підвищення мотивації: участь у програмі сприяла зростанню внутрішньої зацікавленості; гендерний аспект: жінки, представлені у вибірці, часто демонструють вищі показники саморегуляції внаслідок кращого розвитку емоційного інтелекту та адаптивності.

Розрахунки t-критерію Стьюдента підтвердили, що впроваджена програма позитивно впливає на розвиток саморегуляційних здібностей працівників. Це свідчить про необхідність таких програм у професійній підготовці персоналу.

Таким чином, загальний висновок свідчить про те, що експериментальна група демонструє вищий загальний рівень розвитку саморегуляційних процесів у порівнянні з контрольною групою, що може свідчити про наявність чинників, які сприяли кращому формуванню цих навичок у межах експериментальної групи.

РОЗДІЛ 3

РОЗРОБКА ТА АПРОБАЦІЯ ТРЕНІНГУ З РОЗВИТКУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ДКВС

3.1. Особливості розробки тренінгів

Обґрунтування необхідності розробки тренінгу для працівників Державної кримінально-виконавчої служби (ДКВС) потребує глибокого аналізу специфіки їхньої професійної діяльності, яка характеризується високим рівнем психологічного, емоційного та фізичного навантаження. Ці фактори обумовлюють необхідність забезпечення працівників знаннями, навичками та установками, що сприяють ефективному виконанню професійних обов'язків, запобіганню професійного вигорання, а також підтриманню стійкості до стресових ситуацій.

Специфіка діяльності працівників ДКВС полягає у виконанні завдань, пов'язаних із забезпеченням законності, порядку, безпеки, дотримання прав людини в установах виконання покарань [32]. Це охоплює роботу з особами, позбавленими волі, що часто супроводжується ризиком агресивної поведінки, конфліктних ситуацій і навіть загроз життю чи здоров'ю. Таким чином, працівники ДКВС мають бути не лише фізично підготовленими, але й володіти високим рівнем професійної етики, психологічної стійкості та навичок комунікації.

Розробка тренінгу для цієї категорії працівників спрямована на вирішення кількох ключових завдань. По-перше, це підвищення рівня професійної компетентності, зокрема в питаннях роботи з особами, які перебувають у стані стресу або агресії. По-друге, тренінг дозволяє формувати психологічну готовність до роботи в умовах підвищеного ризику, що включає вміння швидко реагувати на нестандартні ситуації та приймати рішення. По-третє, необхідно враховувати потребу в розвитку навичок медіації та конструктивного

вирішення конфліктів, що особливо актуально для зменшення рівня напруженості в середовищі засуджених [50].

Крім того, професійна діяльність працівників ДКВС часто пов'язана з високим ризиком емоційного вигорання, що є наслідком постійного перебування в стресових умовах. Це обґрунтовує потребу в розробці тренінгів, які не лише підвищують професійні навички, але й сприяють зміцненню психологічного здоров'я, розвитку навичок саморегуляції та емоційної стійкості.

Також варто зазначити, що сучасні виклики, пов'язані з реформуванням пенітенціарної системи, вимагають від працівників ДКВС адаптації до нових стандартів і підходів у роботі. Зокрема, це стосується інтеграції принципів гуманізації кримінально-виконавчої системи, посилення акценту на ресоціалізації засуджених та забезпеченні їх прав. У цьому контексті тренінг стає важливим інструментом, що дозволяє формувати нові професійні установки та навички.

Розробка тренінгу для працівників ДКВС є нагальною потребою, яка забезпечує ефективність їхньої професійної діяльності, зниження рівня професійного стресу та підвищення загальної культури взаємодії в пенітенціарній системі. Врахування специфіки діяльності цієї категорії працівників є ключовим для розробки змісту тренінгу, який відповідає сучасним викликам та потребам суспільства [47].

Аналіз теоретичних підходів до розробки тренінгів із саморегуляції дозволяє виявити методологічні основи, принципи та практичні аспекти, що забезпечують ефективність навчальних програм, спрямованих на розвиток здатності особистості керувати своїм емоційним, когнітивним та поведінковим станом. Теоретичні основи тренінгів із саморегуляції базуються на міждисциплінарному синтезі психології, нейронаук, педагогіки та соціології.

Когнітивно-поведінковий підхід є одним із провідних напрямів у розробці тренінгів із саморегуляції. Цей підхід базується на твердженні, що поведінка людини визначається її думками та переконаннями, які можна модифікувати

через навчання та практику [15]. Тренінги, розроблені на основі когнітивно-поведінкової терапії (КПТ), спрямовані на формування здатності до розпізнавання негативних автоматичних думок, регулювання емоційних реакцій і розвиток адаптивних моделей поведінки. Основними методами є когнітивна реструктуризація, вправи на усвідомлення та техніки релаксації.

Гуманістичний підхід акцентує увагу на розвитку особистісного потенціалу, самосвідомості та здатності до автономного прийняття рішень. У контексті тренінгів із саморегуляції цей підхід пропонує створення умов для самопізнання, рефлексії та розвитку внутрішньої мотивації [40]. Основними методами є фасилітація, використання технік активного слухання, експресивні техніки (малювання, написання текстів) і створення підтримуючого середовища, що сприяє вільному вираженню емоцій та думок [34].

Нейропсихологічний підхід базується на дослідженнях функціонування мозку та його ролі в регуляції поведінки й емоцій. Цей підхід підкреслює важливість практик, які сприяють зміцненню зв'язків між різними частинами мозку, відповідальними за контроль емоцій і когнітивні процеси. Наприклад, тренінги можуть включати вправи на усвідомленість (mindfulness), техніки дихання, медитацію або вправи на покращення уваги та концентрації, що сприяють активізації префронтальної кори [27;14].

Теорія соціального навчання Альберта Бандури пропонує, що люди навчаються не лише через особистий досвід, але й через спостереження за іншими [45]. У межах тренінгів із саморегуляції це означає використання моделювання поведінки, демонстрацію ефективних стратегій саморегуляції та подальше їхнє практичне закріплення через групову роботу або ігрові ситуації [39].

Психофізіологічний підхід до розробки тренінгів із саморегуляції враховує тісний взаємозв'язок між фізіологічними процесами організму та психічними станами [20]. Вправи, що базуються на цьому підході, включають техніки прогресивної м'язової релаксації, біологічного зворотного зв'язку

(biofeedback) та дихальні практики. Такі методи спрямовані на зниження фізіологічного збудження та стабілізацію емоційного стану [38; 25].

Системний підхід розглядає саморегуляцію як багаторівневий процес, що охоплює взаємодію когнітивних, емоційних, фізичних і соціальних аспектів. Тренінги, створені на основі цього підходу, враховують потребу інтеграції різних технік та методів, спрямованих на гармонізацію особистості як цілісної системи [48]. Наприклад, програми можуть поєднувати когнітивно-поведінкові методи з фізичними вправами та груповими дискусіями.

Практичні аспекти розробки тренінгів

На основі вказаних теоретичних підходів тренінги із саморегуляції розробляються з урахуванням таких аспектів:

1. Цільова аудиторія. Визначення вікових, професійних та соціальних характеристик учасників.
2. Структура тренінгу. Послідовність модулів: від базових технік (наприклад, розпізнавання емоцій) до комплексних стратегій самоконтролю.
3. Форма проведення. Інтерактивні методи, індивідуальні та групові заняття.
4. Зворотний зв'язок. Забезпечення оцінки прогресу учасників через самозвіти або об'єктивні методи.

Аналіз теоретичних підходів дозволяє сформулювати цілісну картину про механізми, які лежать в основі саморегуляції, та створити ефективні тренінгові програми, адаптовані до конкретних умов і потреб.

Огляд методологічних принципів та етапів створення тренінгу є важливим аспектом для забезпечення його ефективності, структурованості та адаптивності до потреб цільової аудиторії. Виходячи з теоретичних і практичних засад навчання, розробка тренінгів включає низку ключових принципів та послідовних етапів, які сприяють досягненню навчальних цілей [37].

Цей принцип передбачає чітке визначення мети тренінгу, яка має бути конкретною, досяжною, вимірюваною та релевантною. Визначення мети

залежить від потреб учасників, їхнього рівня підготовки та очікуваних результатів.

Сучасні тренінги ґрунтуються на активному залученні учасників до навчального процесу через діалог, дискусії, групову роботу, рольові ігри та симуляції [29]. Це сприяє кращому засвоєнню матеріалу та формуванню практичних навичок.

Урахування індивідуальних особливостей, рівня підготовки, вікових та культурних характеристик учасників є важливою умовою успішного тренінгу. Програма має бути гнучкою, щоб задовольнити потреби кожного учасника. Зміст тренінгу має базуватися на актуальних наукових даних, емпіричних дослідженнях та перевірених практичних методах. Це забезпечує надійність і обґрунтованість навчального процесу.

Тренінг має бути логічно структурованим, із чітким поетапним поданням матеріалу. Системний підхід передбачає взаємозв'язок між теоретичними знаннями, практичними вправами та їхнім застосуванням у реальних ситуаціях. Регулярне отримання зворотного зв'язку від учасників під час тренінгу допомагає коригувати програму, адаптувати її до потреб аудиторії та оцінювати ефективність процесу.

Етапи створення тренінгу

1. Діагностичний етап

На цьому етапі проводиться аналіз потреб цільової аудиторії, визначення навчальних завдань, очікуваних результатів і обмежень (часових, ресурсних тощо). Методи включають опитування, інтерв'ю, аналіз документів та спостереження.

2. Концептуальне проектування

Цей етап включає визначення ключових тем, модулів і структури тренінгу. Складається загальний план, який містить цілі кожного модуля, методи навчання, типи завдань і вправ.

3. Розробка матеріалів

На основі концепції створюються навчальні матеріали, включаючи презентації, робочі зошити, інструкції для тренерів та учасників, а також мультимедійні ресурси. Також розробляються сценарії практичних вправ і рольових ігор.

4. Пілотне тестування

Перед впровадженням тренінг проходить тестування на невеликій групі учасників, що дозволяє виявити недоліки, перевірити ефективність методів та вдосконалити програму.

5. Проведення тренінгу

На цьому етапі програма реалізується у визначений спосіб. Важливим є дотримання плану, створення комфортної атмосфери для учасників та забезпечення підтримки з боку тренера.

6. Оцінка ефективності

Оцінювання проводиться за допомогою анкет, тестів, зворотного зв'язку та аналізу змін у знаннях, навичках або поведінці учасників. Оцінка може бути як кількісною, так і якісною.

7. Аналіз і вдосконалення

Результати оцінки аналізуються для подальшого вдосконалення програми. Це може включати оновлення матеріалів, корекцію методів і модифікацію змісту.

Використання методологічних принципів та чітка послідовність етапів створення тренінгу забезпечують його ефективність, адаптивність до реальних потреб учасників та відповідність сучасним освітнім вимогам. Такий підхід сприяє розвитку професійних компетенцій, особистісного зростання та досягненню позитивних результатів у різних сферах діяльності.

Визначення цільової аудиторії є одним із ключових етапів у розробці тренінгу, оскільки саме від правильного вибору і врахування її характеристик залежить ефективність навчального процесу. Параметри цільової аудиторії включають такі аспекти, як вік, професійний контекст та специфіка психологічного стану.

Віковий склад учасників безпосередньо впливає на методи навчання, вибір матеріалів та формат тренінгу. Для дорослої аудиторії, якою часто є учасники професійних тренінгів, важливим є врахування принципів андрагогіки:

- Молодь (18–25 років) зазвичай проявляє гнучкість мислення, високу активність та готовність до засвоєння нових знань. Для цієї групи підходять інтерактивні методи навчання, що базуються на сучасних технологіях.

- Середній вік (26–45 років) характеризується прагненням до практичності й застосування здобутих знань у професійній діяльності. Ця аудиторія цінує змістовність та чітку структуру тренінгу.

- Особи старше 45 років часто мають багатий професійний досвід, але можуть бути менш адаптивними до нових підходів. Для цієї групи важливо використовувати методи, що враховують їхні попередні знання та дозволяють інтегрувати їх у нові моделі поведінки.

Розуміння професійної діяльності аудиторії є критичним для адаптації тренінгу до реальних умов їхньої роботи. У професійному контексті розглядаються такі аспекти:

- Рівень професійної підготовки. Новачки потребують базових знань, тоді як досвідчені фахівці більше цінують спеціалізовані навички та методи.

- Тип професійної діяльності. Наприклад, працівники правоохоронних органів, медичні працівники чи педагоги мають різні пріоритети у сфері навчання.

- Робоче навантаження. Для аудиторії, яка працює в умовах високого стресу, важливо включати елементи саморегуляції та управління емоціями.

- Рівень організаційної культури. Тренінг має враховувати особливості корпоративного середовища, у якому функціонує цільова аудиторія.

Аналіз психологічного стану цільової аудиторії дозволяє визначити, які аспекти програми слід акцентувати, а також уникнути методів, які можуть бути неефективними чи навіть шкідливими. Серед основних характеристик можна виділити:

- Рівень стресу. Аудиторія, що працює в умовах підвищеної напруги (наприклад, працівники правоохоронних органів чи медицини), потребує практик зниження тривожності, розвитку стресостійкості та емоційного самоконтролю.

- Мотивація. Якщо мотивація учасників висока, тренінг може бути складнішим і зосередженим на інтенсивному розвитку навичок. При низькій мотивації варто включати більше інтерактивних і мотивуючих елементів.

- Рівень емоційного вигорання. Для аудиторії, яка стикається із симптомами вигорання, важливою є емоційна підтримка, тренінги з відновлення ресурсів та навчання управлінню емоціями.

- Комунікативні особливості. Замкнутість чи, навпаки, надмірна комунікабельність учасників впливають на вибір методів групової роботи.

Таким чином, урахування віку, професійного контексту та психологічних особливостей дозволяє створити тренінг, який буде релевантним, адаптивним та ефективним для конкретної аудиторії.

Організація тренінгу є важливим процесом, який передбачає врахування низки вимог для досягнення його ефективності. Ключовими аспектами є тривалість, умови проведення, необхідні матеріали та структура занять. Кожен із цих компонентів впливає на якість навчання, задоволеність учасників і кінцеві результати.

Тривалість тренінгу має бути адаптована до мети, обсягу матеріалу і можливостей учасників. Основні рекомендації включають:

- Загальна тривалість. Тренінги зазвичай тривають від кількох годин до кількох днів. Для тематики, пов'язаної із саморегуляцією, доцільним є формат у 8–16 годин, розподілених на 2–4 сесії.

- Сесійний підхід. Оптимально, якщо тривалість одного заняття становить 2–4 години. Це забезпечує ефективну концентрацію уваги та запобігає перевтомі.

- Перерви. Для підтримання уваги слід передбачити короткі перерви кожні 45–60 хвилин, а також одну довгу перерву на обід (30–60 хвилин) під час тривалих занять.

Умови проведення мають забезпечувати комфорт учасників і сприяти їхній активності та зосередженості. Важливими аспектами є:

- Просторові характеристики. Приміщення повинно бути добре освітленим, вентиляльованим і достатньо просторим для розміщення учасників у різних форматах (круглий стіл, робота в групах тощо). Оптимальна кількість учасників для групових тренінгів – 8–15 осіб.

- Технічне забезпечення. Необхідно передбачити доступ до проектора, комп'ютера, звукового обладнання, дошки або фліпчарта. Це дозволить використовувати візуальні й аудіоматеріали для підсилення навчального процесу.

- Психологічний комфорт. Атмосфера має бути підтримуючою, безоцінною, що сприятиме відкритості учасників і активній участі.

Необхідні матеріали

Матеріали, необхідні для проведення тренінгу, залежать від його змісту й обраних методів. Вони поділяються на:

- Друковані матеріали. Роздаткові матеріали, включаючи брошури, схеми, таблиці, завдання та чек-листи, які учасники можуть використовувати під час занять і після них.

- Візуальні матеріали. Презентації, відеоролики, постери або інфографіки для ілюстрації теоретичного матеріалу.

- Інструменти для інтерактивних завдань. Картки, маркери, кольоровий папір, анкети для саморефлексії, тестові бланки.

- Цифрові ресурси. У разі проведення тренінгу онлайн або з використанням інтерактивних платформ слід підготувати відповідний контент (слайди, посилання на ресурси, програмне забезпечення).

Структура занять

Структура тренінгу повинна бути логічно послідовною і включати основні етапи:

1. Вступна частина. Представлення тренера, ознайомлення з цілями, програмою і правилами тренінгу. Також важливе місце займає створення доброзичливої атмосфери, наприклад, через знайомство учасників та активності для згуртування групи.

2. Теоретичний блок. Викладення основних теоретичних концепцій, які є основою тренінгу. Він має бути коротким (20–30% часу заняття) і супроводжуватися візуальними матеріалами для полегшення сприйняття.

3. Практична частина. Виконання завдань, спрямованих на закріплення знань і розвиток навичок. Практичний блок включає рольові ігри, симуляції, групові дискусії, аналіз кейсів тощо.

4. Рефлексія. Завершення заняття із залученням учасників до обговорення отриманого досвіду, відчуттів і вражень. Цей етап дозволяє визначити, наскільки цілі тренінгу були досягнуті.

5. Домашнє завдання. За потреби учасникам можуть бути надані завдання для самостійної роботи, які допоможуть закріпити отримані навички.

Ретельне дотримання вимог до організації тренінгу є запорукою його успіху. Оптимальна тривалість, комфортні умови, якісні матеріали й добре продумана структура сприяють створенню сприятливого навчального середовища, у якому учасники можуть ефективно засвоювати знання і практикувати нові навички.

Особливості розробки тренінгу полягали у врахуванні психологічних характеристик респондентів, цілей дослідження та специфіки розвитку вольової саморегуляції. У процесі створення програми було визначено ключові компоненти, які впливають на ефективність формування регуляторних процесів, а саме: здатність до планування, програмування дій, моделювання ситуацій, оцінювання результатів, гнучкість і самостійність.

Основу тренінгу склали інтерактивні методи навчання, які сприяли активному залученню учасників, зокрема групові дискусії, рольові ігри,

рефлексивні вправи та практичні завдання. Врахування індивідуальних відмінностей учасників дозволило адаптувати тренінг до їхніх потреб і забезпечити високий рівень мотивації. Крім того, тренінгова програма передбачала поступове ускладнення завдань, що забезпечувало їх послідовність і логічність.

Особливий акцент був зроблений на формуванні позитивної мотивації до саморозвитку, яка сприяє вдосконаленню вольових якостей. Також важливою складовою тренінгу стало використання зворотного зв'язку, що допомогло учасникам усвідомити свої сильні сторони і зони розвитку.

Розробка тренінгу базувалася на інтеграції теоретичних підходів і практичних методів, що дозволило створити ефективну програму для формування саморегуляційних навичок. Застосування цілісного підходу забезпечило високу якість розробленої програми та її відповідність поставленим цілям експерименту.

3.2. Розробка та проведення тренінгу

Розробка тренінгу повинна ґрунтуватися на чітко сформульованих цілях і завданнях, які визначають його спрямованість, структуру та очікувані результати. Цілі слугують загальною орієнтацією тренінгу, тоді як завдання деталізують шляхи їх досягнення та конкретизують напрями діяльності.

Ціль тренінгу полягає в досягненні комплексного результату, що відображається в зміні знань, умінь, навичок і ставлення учасників (зміст тренінгу подано в Додатку Ж). Основними цілями було:

1. Розвиток особистісних компетенцій. Забезпечення учасників знаннями та навичками, необхідними для ефективного функціонування в їхньому професійному чи особистісному середовищі. Наприклад, у тренінгах із

саморегуляції – формування здатності контролювати емоційні реакції та поведінкові патерни.

2. Зміна поведінкових стратегій. Створення умов для розвитку нових стратегій поведінки, зокрема адаптивних способів вирішення конфліктів, ефективного управління стресом, планування діяльності.

3. Зміцнення психологічної стійкості. Навчання технік стрес-менеджменту, що дозволяють знизити негативний вплив стресових ситуацій на емоційний стан і фізичне здоров'я.

4. Підвищення професійної ефективності. Розвиток компетенцій, які сприяють підвищенню продуктивності праці, якісній взаємодії в колективі та прийняттю рішень.

Завдання тренінгу деталізують кожну з визначених цілей, забезпечуючи покрокову реалізацію навчального процесу. Для ефективності їх формують у вигляді досяжних результатів, які можна оцінити. Основні завдання можуть включати:

1. Формування теоретичних знань. Ознайомлення учасників із базовими теоретичними засадами теми тренінгу, наприклад, концепціями саморегуляції, стресу, комунікації чи емоційного інтелекту.

2. Розвиток практичних навичок. Забезпечення учасників можливістю відпрацювати отримані знання в конкретних ситуаціях через рольові ігри, моделювання, групові обговорення або індивідуальні вправи.

3. Стимулювання саморефлексії. Створення умов для аналізу учасниками власного досвіду, поведінкових реакцій, сильних і слабких сторін, що сприяє формуванню усвідомленого ставлення до змін.

4. Вироблення стратегії дій. Навчання методів, які можна використовувати у професійній або особистісній діяльності, наприклад, технік тайм-менеджменту, релаксації чи когнітивного реструктурування.

5. Закріплення навичок. Надання учасникам можливості закріпити отриманий досвід через практичні завдання або домашні вправи, які сприяють тривалому використанню набутих умінь у повсякденному житті.

Чітке формулювання цілей і завдань тренінгу забезпечує його ефективність і відповідність очікуванням учасників. Орієнтація на практичний результат і поступове досягнення окреслених цілей сприяє створенню умов для сталого розвитку особистісних та професійних компетенцій.

Освітня мета тренінгу, спрямована на ознайомлення учасників із поняттями та техніками саморегуляції, є ключовим компонентом, що формує теоретичну основу для подальшого практичного освоєння матеріалу. Дана мета покликана не лише надати учасникам базові знання, а й створити уявлення про важливість саморегуляції у професійному та особистісному контекстах.

Освітня мета спрямована на формування в учасників теоретичних знань щодо природи саморегуляції, її основних складових і впливу на поведінку та емоційний стан. Учасники мають усвідомити, що саморегуляція є складною психологічною функцією, яка включає управління емоціями, мисленням і поведінкою, а також важливим інструментом для збереження психоемоційної стабільності та ефективного досягнення цілей.

Завдання, що впливають із освітньої мети:

1. Ознайомлення з базовими поняттями. Учасники мають отримати чітке визначення терміну «саморегуляція», зрозуміти його психологічну основу, ключові компоненти та механізми функціонування. Це передбачає пояснення таких понять, як емоційна регуляція, когнітивний контроль, мотиваційна складова.

2. Вивчення теоретичних моделей. Учасникам варто представити основні теорії саморегуляції, зокрема модель Р. Баумейстера, теорію емоційної регуляції Дж. Гросса або концепцію стрес-менеджменту Ганса Сельє, з акцентом на практичне застосування цих моделей.

3. Ознайомлення з техніками саморегуляції. Учасники мають дізнатися про ключові методи й техніки саморегуляції, наприклад, дихальні вправи, техніки усвідомленості, когнітивне реструктурування, планування діяльності та стратегії самоконтролю.

4. Формування уявлення про значущість саморегуляції. Учасники мають усвідомити роль саморегуляції у професійному контексті, зокрема у зниженні стресу, підвищенні продуктивності, ефективному прийнятті рішень, а також у покращенні взаємодії з колегами.

Методи реалізації освітньої мети

Для досягнення освітньої мети доцільно використовувати такі методи:

- Лекційний компонент. Короткі теоретичні презентації з поясненням основних понять і концепцій.
- Інтерактивні вправи. Завдання, які дозволяють учасникам усвідомити базові принципи саморегуляції через приклади з власного досвіду.
- Дискусії та рефлексія. Обговорення важливості саморегуляції в конкретних професійних і життєвих ситуаціях.
- Демонстрація технік. Показ базових технік (наприклад, методики контролю дихання або вправи на концентрацію уваги) з подальшим обговоренням їх ефективності.

Очікуваний результат

Учасники тренінгу, досягнувши освітньої мети, мають здобути теоретичні знання, які стануть основою для подальшого освоєння практичних навичок. Вони повинні не лише розуміти, що таке саморегуляція, а й усвідомити її значущість для свого професійного розвитку та особистого добробуту.

Завдання тренінгу, спрямовані на підвищення самооцінки, розвиток навичок самодопомоги та формування позитивного ставлення до саморегуляції, мають на меті забезпечити комплексний підхід до особистісного розвитку учасників. Кожне з цих завдань охоплює важливі аспекти психологічного здоров'я, що дозволяє покращити емоційну стійкість, знизити рівень стресу та сприяти гармонійнішому сприйняттю себе та навколишнього світу.

Підвищення самооцінки є одним з основних завдань тренінгу, оскільки здорове самосприйняття є фундаментом для формування стійкої емоційної регуляції. Висока самооцінка допомагає учасникам справлятися з труднощами, проявляти впевненість у своїх силах та можливостях, що, в свою чергу, сприяє

розвитку інших навичок саморегуляції. Це завдання включає розвиток усвідомлення власних сильних сторін, що допомагає зменшити рівень тривожності та сумнівів у власних силах.

Завдяки різноманітним вправам, які фокусуються на позитивному самосприйнятті та самоусвідомленні, учасники можуть навчитися правильно оцінювати власні досягнення та можливості. Такі практики можуть включати техніки афірмацій, а також вправи на позитивну рефлексію, де учасники відзначають свої успіхи, навіть якщо вони здаються малими.

Розвиток навичок самодопомоги є важливим компонентом тренінгу, адже здатність справлятися з емоціями та стресовими ситуаціями самостійно є основою для саморегуляції. Учасники повинні навчитися вчасно розпізнавати стресові фактори, усвідомлювати емоційні зміни та застосовувати техніки, які дозволяють знижувати напругу. Це може бути досягнуто через вивчення методів релаксації, технік глибокого дихання, медитаційних практик або вправ на усвідомленість.

Самодопомога передбачає також формування звички звертатися до себе з підтримкою, а не з критикою. Учасникам пропонується вчитися самостійно виявляти свої потреби та емоції, а також застосовувати здорові стратегії для їх задоволення без шкідливих або руйнівних дій.

Формування позитивного ставлення до саморегуляції є важливим аспектом тренінгу, оскільки без бажання активно використовувати ці навички, жодні техніки не принесуть бажаних результатів. Позитивне ставлення передбачає зміну поглядів учасників на важливість саморегуляції, де ця практика буде сприйматися не як важкий обов'язок, а як корисний інструмент для збереження емоційного та психологічного благополуччя.

Для цього на тренінгу використовуються вправи, що допомагають учасникам усвідомити користь саморегуляції та переконатися у її ефективності. Акцент робиться на тому, щоб кожен учасник знайшов свою мотивацію до практик саморегуляції, використовуючи індивідуальні приклади та історії

успіху. Це сприяє формуванню установки на регулярне застосування цих практик у повсякденному житті.

Завдання щодо підвищення самооцінки, розвитку навичок самодопомоги та формування позитивного ставлення до саморегуляції можуть бути реалізовані через різні підходи, зокрема:

- Техніки усвідомленості: участь у тренуваннях на розвиток здатності звертати увагу на свої емоції та фізіологічні зміни. Це дозволяє краще розпізнавати стрес та емоційні реакції до того, як вони почнуть негативно впливати на загальний стан.

- Психологічні вправи: виконання вправ на самооцінку, які допомагають учасникам оцінити свої досягнення та сильні сторони, а також працювати з внутрішніми переконаннями, що можуть заважати впевненості в собі.

- Когнітивно-поведінкові техніки: застосування когнітивних вправ, спрямованих на зміну негативних думок і переконань щодо себе та своїх можливостей, що сприяє розвитку позитивного ставлення до саморегуляції.

- Групові дискусії та підтримка: можливість учасникам ділитися своїми переживаннями та досвідом з іншими, що сприяє формуванню почуття спільноти та підтримки, необхідної для впевненості та здорової самооцінки.

Завдання тренінгу сприяють розвитку внутрішньої сили учасників через підвищення самооцінки, формування ефективних навичок самодопомоги та підтримку позитивного ставлення до саморегуляції. Це дає можливість не лише покращити емоційний стан учасників, а й підвищити їхню стійкість до стресових факторів у професійному та особистому житті.

Тренінг з теми «Саморегуляція психоемоційних станів працівників ДКВС України та психологічна допомога при психотравмуючій події» спрямований на покращення здатності учасників до регулювання своїх емоційних та психофізичних станів під час стресових ситуацій, зокрема в умовах бойових дій чи повітряних тривог. Основні аспекти цього тренінгу включають методи релаксації, управління диханням, а також надання психологічної допомоги та самодопомоги в умовах стресу.

1. Розминка:

Розминка включає вправи, що готують учасників до основної частини тренінгу. Це можуть бути прості вправи на дихання, розслаблення, або ж невеликі групові вправи, що сприяють зняттю початкової напруги та настроюванню на активну роботу. Завдання цього етапу – підготувати психоемоційний стан учасників до тренувального процесу.

2. Основна частина:

Основна частина тренінгу спрямована на освоєння практичних навичок саморегуляції емоційного стану. Вона містить вправи на м'язову релаксацію, дихальні техніки, а також техніки рефлексії емоцій. Учасники вчаться виявляти та контролювати фізичні та емоційні прояви стресу, вчаться реагувати на непередбачувані ситуації, такі як повітряні тривоги, збройні конфлікти тощо. Завданням є розвиток здатності швидко відновлювати спокій у стресових ситуаціях.

3. Рефлексія:

Рефлексія допомагає учасникам осмислити отриманий досвід, оцінити, як вони відчують зміни у своєму психоемоційному стані після виконання вправ. Це важлива частина тренінгу, оскільки дозволяє учасникам інтегрувати нові знання та навички в їхнє повсякденне життя. У цей період проводяться обговорення результатів тренінгу, діляться враженнями, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу.

Вправи та техніки

1. М'язова релаксація:

Вправа полягає в тому, щоб учасники навчились напружувати та розслабляти м'язи тіла. Це важлива техніка для зниження рівня стресу. Напруга в тілі часто є результатом емоційного перевантаження, тому навчання контролювати м'язове напруження є важливим для нормалізації психоемоційного стану.

2. Дихальні вправи:

Одна з основних технік саморегуляції – це контроль за диханням. Повільне глибоке дихання допомагає знижувати збудливість нервової системи, в той час як поверхнєве швидке дихання може лише підсилити стрес. Учасники вивчають два основних дихальних методи: вдих через ніс і видих через рот, а також вправа з затримкою дихання для заспокоєння нервової системи.

3. Техніки рефлексії емоцій:

Цей аспект тренінгу фокусується на здатності розпізнавати свої емоції, оцінювати їхній вплив на фізичний стан і вчасно знаходити способи для регулювання емоцій. Наприклад, після відтворення неприємних спогадів учасники фокусуються на тому, як їхні м'язи реагують на емоційний стрес, що дозволяє їм краще розуміти свої реакції на стрес.

Тренінг також включає тематику надання психологічної допомоги під час критичних ситуацій, таких як повітряні тривоги, бойові умови, чи локальні збройні конфлікти. У таких випадках важливо вміти не тільки зберігати спокій, але й допомогти оточуючим подолати емоційний стрес. Серед основних методів допомоги – проговорювання своїх переживань, дихальні вправи для зниження тривоги, а також фізичні вправи, що допомагають зняти м'язову напругу.

Зокрема, тренінг навчає того, як можна боротися з тривогою і страхом, використовуючи спеціальні методи. Наприклад, вправи на розслаблення м'язів і фокусування на диханні є ефективними інструментами для заспокоєння в умовах екстрених ситуацій. Водночас тренінг також навчає, як допомогти колегам, які можуть переживати тривогу чи паніку, використовуючи ті самі методи.

Допомога при тривозі та страху

1. Перетворення тривоги на страх:

Один з ефективних способів знизити тривогу – це спробувати зрозуміти, що саме викликає стрес, і чітко сформулювати джерело тривоги. Це дозволяє знизити невизначеність і сприймати ситуацію більш конструктивно.

2. Фізична активність:

Рух є природним методом для зняття фізичного та емоційного стресу. Під час тренінгу учасники вчаться використовувати прості фізичні вправи для швидкого відновлення емоційного балансу.

3. Розумові вправи:

Іноді для зниження тривоги корисно переключити увагу на складні розумові завдання, що допомагає зняти напругу та заспокоїтись.

Тренінг спрямований на формування навичок ефективної саморегуляції та надання психологічної допомоги під час психоемоційного стресу. Використання цих технік дозволяє працівникам ДКВС України не тільки покращити свої психологічні навички, але й бути готовими до кризових ситуацій у роботі та особистому житті.

Розробка та проведення тренінгу спрямованого на розвиток саморегуляції дозволила створити структурований підхід для підвищення вольових якостей учасників експериментальної групи. Тренінгова програма була побудована на основі сучасних теоретичних підходів до формування регуляторних процесів і враховувала особливості цільової аудиторії.

Програма включала комплекс вправ, спрямованих на вдосконалення компонентів вольової саморегуляції, зокрема: розвиток навичок планування, формування ефективних моделей поведінки, адаптації до змінних умов, підвищення самостійності у прийнятті рішень, а також здатності до критичного оцінювання результатів. Особлива увага приділялася формуванню мотиваційного компонента та підтримці учасників у процесі вдосконалення їхніх регуляторних навичок.

Учасники тренінгу активно взаємодіяли у процесі виконання завдань, що сприяло підвищенню рівня усвідомленості власної поведінки та її корекції. Використання методів інтерактивної роботи та обговорень дозволило забезпечити не лише теоретичне засвоєння матеріалу, але й практичне застосування нових навичок у реальних умовах.

Отже, проведення тренінгу стало важливим етапом формуючого експерименту, який забезпечив сприятливі умови для розвитку вольових

якостей учасників. Отримані результати свідчать про доцільність застосування тренінгових програм для вдосконалення саморегуляційних процесів та ефективність використаних методів і підходів.

3.3. Оцінка ефективності тренінгу

Після завершення контрольного етапу експерименту було проведено кількісний і якісний аналіз результатів для контрольної та експериментальної груп, що дозволило оцінити вплив тренінгових методик на розвиток вольової саморегуляції респондентів. Зібрані дані порівнювались із результатами констатувального етапу, що надало можливість встановити зміни у показниках саморегуляції.

Для проведення дослідження було використано дві методики, спрямовані на оцінку рівня вольової саморегуляції та стилю саморегуляції поведінки. Кожна з них дозволила отримати кількісні та якісні показники, необхідні для аналізу розвитку регуляторних процесів респондентів.

1. Методика дослідження вольової саморегуляції (автори: Зверьков А. та Сїдман Є.)

Ця методика орієнтована на оцінку основних вольових якостей особистості, які включають самоконтроль, настирливість і загальну вольову саморегуляцію. Інструмент містить стандартизовану анкету з визначеними шкалами:

- Шкала «В» (вольова саморегуляція) – характеризує здатність суб'єкта контролювати свою поведінку в умовах, які потребують значного вольового напруження.

- Шкала «Н» (настирливість) – визначає рівень цілеспрямованості особи, її здатність долати труднощі на шляху досягнення поставленої мети.

- Шкала «С» (самоконтроль) – вказує на здатність до раціонального оцінювання ситуацій, контролю емоцій та гальмування імпульсивної поведінки. Дана методика дає змогу кількісно визначити рівень розвитку вольових якостей за відповідними шкалами, порівняти їх з максимально можливими значеннями та оцінити загальний рівень вольової саморегуляції.

2. Методика «Стиль саморегуляції поведінки» (автор: В.І. Моросанов)

Цей методичний інструмент дозволяє визначити стиль саморегуляції поведінки, який включає низку специфічних регуляторних компонентів:

- Планування – здатність особистості визначати чіткі та реалістичні цілі.
- Моделювання – створення суб'єктом уявного образу майбутніх дій з урахуванням їх умов і наслідків.
- Програмування – побудова послідовності дій, необхідних для досягнення мети.
- Оцінювання результатів – здатність аналізувати отримані результати та коригувати подальші дії.
- Гнучкість – адаптивність до змінних умов, здатність змінювати поведінкові стратегії відповідно до ситуації.
- Самостійність – здатність діяти незалежно, без надмірної залежності від зовнішніх впливів.

Методика передбачає використання опитувальника, результати якого дозволяють визначити кількісні показники за кожним із перелічених регуляторних компонентів. Показники оцінюються за п'ятибальною шкалою, а загальний рівень саморегуляції розраховується як сума всіх компонентів.

Обидві методики є стандартизованими, валідними та надійними, що забезпечує точність отриманих даних. Їх комбінація дозволяє комплексно оцінити регуляторні процеси респондентів, як з точки зору загальних вольових якостей, так і через аналіз специфічних аспектів саморегуляції поведінки. Використання обох методик дозволяє порівнювати дані на констатувальному, формуальному та контрольному етапах експерименту, що сприяє формуванню повної картини розвитку саморегуляційних навичок.

Застосування методик дослідження вольової саморегуляції та стилю саморегуляції поведінки забезпечує можливість цілісного вивчення регуляторних процесів. Це дозволяє не лише отримати кількісні показники, а й зробити якісний аналіз, оцінюючи вплив проведеного тренінгу на формування регуляторних навичок респондентів.

Після завершення контрольного етапу експерименту було проведено кількісний і якісний аналіз результатів для контрольної та експериментальної груп та експериментальної групи до тренінгу і після тренінгу, що дозволило оцінити вплив тренінгових методик на розвиток вольової саморегуляції респондентів. Зібрані дані порівнювались із результатами констатувального етапу, що надало можливість встановити зміни у показниках саморегуляції.

Після проведення тренінгових занять було отримано нові середні показники за шкалами, які відображають рівень розвитку ключових аспектів вольової саморегуляції. Таблиці 3.1 та 3.2 демонструють середні показники для контрольної та експериментальної груп відповідно.

Таблиця 3.1

Кількісний аналіз результатів для контрольної групи (контрольний етап)

Шкала	Середній показник	Максимально можлива сума
«В»	10.51	12
«Н»	5.71	8
«С»	4.51	6

Таблиця 3.2

Кількісний аналіз результатів для експериментальної групи (контрольний етап)

Шкала	Середній показник	Максимально можлива сума
«В»	11.80	12
«Н»	6.75	8
«С»	5.50	6

Аналіз даних демонструє покращення показників за всіма шкалами в експериментальній групі, показники в контрольній групі не змінилися.

Для детальнішого розгляду змін за основними функціями саморегуляції були розраховані середні значення за кожною шкалою. Таблиці 3.3 та 3.4 ілюструють ці результати для контрольної та експериментальної груп відповідно.

Таблиця 3.3

Середні показники за шкалами для контрольної групи (контрольний етап)

Шкала	Середній бал
Планування	5.00
Моделювання	5.25
Програмування	5.36
Оцінювання результатів	4.67
Гнучкість	4.80
Самостійність	5.00
Загальний рівень	30.00

Таблиця 3.4

**Середні показники за шкалами для експериментальної групи
(контрольний етап)**

Шкала	Середній бал
Планування	6.50
Моделювання	6.20
Програмування	6.40
Оцінювання результатів	6.00
Гнучкість	6.30
Самостійність	6.40
Загальний рівень	38.80

Аналіз середніх показників контрольної групи не демонструє покращення рівня саморегуляції, загальні показники залишаються на середньому рівні.

Експериментальна група демонструє помітний прогрес у всіх аспектах саморегуляції. Показник планування збільшився до (6.50), що свідчить про високий рівень здатності до встановлення реалістичних цілей. Показники моделювання (6.20) та програмування (6.40) підтверджують, що респонденти стали краще усвідомлювати умови досягнення цілей та вибудовувати детальні плани дій. Високі результати оцінювання результатів (6.00), гнучкості (6.30) та самостійності (6.40) свідчать про суттєве покращення адаптивності й незалежності.

Аналіз даних контрольного етапу підтверджує ефективність тренінгу, проведеного з експериментальною групою. Вона продемонструвала значне покращення регуляторних функцій порівняно з контрольною групою.

Після проведення тренінгових занять було отримано нові середні показники за шкалами, які відображають рівень розвитку ключових аспектів саморегуляції. Таблиці 3.5 та 3.6 демонструють порівняння середніх показників для експериментальної групи до тренінгу та експериментальної групи після проведення тренінгу відповідно.

Таблиця 3.5

**Кількісний аналіз результатів для експериментальної групи
(контрольний етап)**

Шкала	Середній показник до тренінгу	Середній показник після тренінгу
Шкала «В»	11.03	11.80
Шкала «Н»	5.89	6.75
Шкала «С»	4.97	5.50

Таблиця 3.4

**Середні показники за шкалами для експериментальної групи
(контрольний етап)**

Шкала	Середній бал до тренінгу	Середній бал після тренінгу
--------------	---------------------------------	------------------------------------

Планування	6.06	6.50
Моделювання	5.71	6.20
Програмування	6.14	6.40
Оцінювання результатів	5.58	6.00
Гнучкість	6.00	6.30
Самостійність	6.00	6.40
Загальний рівень	37.71	38.80

Отримані результати свідчать про те, що впроваджена методика тренінгу сприяє формуванню та розвитку вольової саморегуляції, адаптивності та самостійності.

Аналіз результатів, отриманих на контрольному етапі експерименту, дозволяє зробити висновки про ефективність проведеного тренінгу, спрямованого на розвиток вольової саморегуляції учасників. Дані кількісного та якісного аналізу демонструють суттєві зміни у показниках експериментальної групи, що вказує на позитивний вплив впровадженого інтервенційного підходу.

Зокрема, у експериментальній групі відбулося зростання середніх показників за всіма шкалами методик. У межах методики Зверькова та Єйдмана було виявлено, що показники за шкалами «В» (вольова саморегуляція), «Н» (настирливість) та «С» (самоконтроль) наблизилися до максимальних значень, що свідчить про значно вищий рівень розвитку вольових якостей. Аналогічно, у межах методики Моросанова спостерігалось підвищення середніх балів за такими компонентами, як планування, моделювання, програмування, оцінювання результатів, гнучкість та самостійність. Загальний рівень саморегуляції експериментальної групи перевищив аналогічні показники контрольної групи, що підтверджує успішність тренінгу у формуванні стійких навичок саморегуляції.

Якісний аналіз даних свідчить, що після участі у тренінгу учасники експериментальної групи продемонстрували кращу здатність до цілепокладання, аналізу умов досягнення цілей, розробки ефективних планів

дій та оцінювання власних результатів. У них зросла адаптивність до змінних умов, що свідчить про вдосконалення гнучкості, а також підвищився рівень самостійності у прийнятті рішень. У контрольній групі такі зміни не були зафіксовані, що підкреслює важливість і ефективність спеціально розробленого тренінгу.

Проведений тренінг виявився дієвим інструментом для підвищення рівня розвитку вольових якостей та саморегуляційних процесів учасників. Отримані результати підтверджують гіпотезу дослідження та вказують на необхідність подальшого вдосконалення та масштабування подібних програм для забезпечення довготривалого впливу на формування регуляторних навичок.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження розвитку саморегуляції працівників Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС) засвідчили, що саморегуляція є ключовим психологічним ресурсом, необхідним для ефективної професійної діяльності в умовах постійного стресу, емоційного навантаження та непередбачуваних ситуацій. Висновки роботи можна розподілити на три основні напрями: теоретичний аналіз, емпіричне дослідження та розробка практичних рекомендацій.

Саморегуляція визначається як здатність людини свідомо контролювати власні емоції, поведінку та когнітивні процеси з метою досягнення поставлених цілей. Її структура охоплює когнітивні, емоційно-вольові та мотиваційні компоненти, які формуються під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Для працівників ДКВС саморегуляція виступає засобом підвищення стресостійкості, забезпечення професійної етики, а також запобігання професійному вигорянню. Психологічні основи саморегуляції вказують, що розвиток цієї здатності можливий через тренування метакогнітивних навичок, емоційної грамотності та формування адекватної мотивації.

Результати дослідження рівня саморегуляції працівників ДКВС показали, що в контрольній групі більшість показників перебувають на середньому рівні, тоді як в експериментальній групі після впровадження тренінгу відзначено суттєве зростання. Зокрема, показники планування, моделювання, програмування, оцінювання результатів, гнучкості та самостійності в експериментальній групі значно перевищили аналогічні показники контрольної групи. Це свідчить про ефективність методів навчання, спрямованих на вдосконалення саморегуляційних навичок. Учасники експериментальної групи демонстрували покращену здатність до усвідомленого контролю своєї діяльності, більш деталізовані плани та вищий рівень адаптивності до змінних умов.

Запропонований тренінг із розвитку саморегуляції довів свою ефективність у підвищенні рівня регуляторних навичок у працівників ДКВС. Його впровадження забезпечило розвиток таких важливих якостей, як емоційна стійкість, здатність до планування та самоконтролю, що є критичними для роботи в умовах високого емоційного навантаження. Тренінг сприяв також формуванню стійкої мотивації та зниженню рівня стресу серед учасників. Практична цінність роботи полягає в можливості застосування розробленої програми для вдосконалення професійної підготовки та психоемоційного забезпечення працівників у системі ДКВС.

Дослідження підтвердило важливість розвитку саморегуляції як професійної компетенції працівників ДКВС. Успішна саморегуляція сприяє підвищенню продуктивності, стійкості до стресу та дотриманню професійної етики. Запропоновані методики та тренінги можуть стати основою для систематичного вдосконалення професійної підготовки працівників, що підвищить ефективність їхньої діяльності, сприятиме психічному здоров'ю та зміцненню довіри до правоохоронних органів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: Підручник за заг. ред. В. Й. Бочелюка, Т. А. Денисової, О. М. Тогочинського. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. 608 с.
2. Александров Ю.В. Професійна деформація працівників органів внутрішніх справ: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.06. Х., 2006. 165 с.
3. Аніщенко В. О. Теоретичні і методичні засади ступеневої професійної підготовки офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2020. 515 с.
4. Бандура А. Соціальна когнітивна теорія саморегуляції. *Організаційна поведінка та процеси прийняття людських рішень*. 1991. Том 50, Вип. 2. С. 248–287. URL: [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90022-L](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90022-L). (дата звернення: 13.10.2024).
5. Бойчук С. С. Саморегуляція як чинник життєздатності особистості поліцейських «Корпусу оперативно-раптової дії» (КОРД): дис. ... д-ра філософії: 19.00.06: 053 Право. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 302 с.
6. Босько В. І. Профілактика емоційного вигорання в екстремальних психологів методами самопізнання і самодопомоги Н. Пезешкіана: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософії: 053. Психологія. Національний університет цивільного захисту України. Харків, 2023. 237 с.
7. Варбан Є.О. Ресурси особистості в подоланні життєвих криз. *Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання. Психологія XXI століття: здобутки та перспективи*, 2015, Т. 13. URL: <https://chelpanov.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/655> (дата звернення: 13.10.2024).

8. Гаврилець Ю.Д., Різун В.В. Медіаефекти: історичний погляд : навч. посіб. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2024. 86 с.
9. Главацька, О. Л. Попередження та подолання професійного вигорання соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Педагогіка. Соціальна робота.* гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород : Говерла, 2019. Вип. 2 (45). С. 41–45.
10. Гончарова Я. І. Особливості подолання стресу поліцейськими в умовах війни : дис. ... д-ра філософії : 053 Психологія. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2024. 314 с.
11. Дергачов О. В. Професійна деформація працівників державної кримінально-виконавчої служби України (на прикладі державної установи «Бердичівська виправна колонія (№70)»): спец. 053 «Психологія». Поліський нац. ун-т, каф. психології ; наук. кер. Данкевич В. Є. Житомир, 2023. 76 с.
12. Дослідження вольової саморегуляції А. В. Зверькова і Е. В. Ейдмана. URL: <http://www.personal.in.ua/article.php?id=67>. (дата звернення: 29.10.2024).
13. Євсюков О.П. Психологічне прогнозування професійної надійності фахівців аварійно-рятувальних підрозділів МНС України: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.09. Х., 2007. 192 с.
14. Засоби профілактики девіацій розвитку особистості у період післявоєнного відновлення країни: методичний посібник. Н.Ю. Максимова, А.М. Грись, М.М. Павлюк, І.Ф. Манілов, Т.А. Рябовол, О.В. Максим, Д.Ю. Старков; за ред. Н.Ю. Максимової. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024. 113 с.
15. Зливков В.Л., Лукомська С.О. Сучасні тренінгові технології розвитку особистості в освіті. Київ. 2022. 184 с.
16. Іллющенко С. Ю. Психологічний зміст феномена рефлексії як властивості, процесу, стану. *Питання психології*, 2020, № 4 (57), С. 32-43.
17. Карпенко Є. В. Психологія емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Івано-

Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2020. 423 с.

18. Кириченко Т., Клименко І. Саморегуляція як умова активізації психологічних ресурсів особистості. *Наукові перспективи*, 2022, № 11(29), с. 455-472.

19. Кісіль З.Р., Швець Д.В. Психологія управління: Навчальний посібник у схемах, таблицях, коментарях. Одеса: Видавництво ОДУВС, 2023. 208 с.

20. Клименко І., Твердохліб Н., Зінченко М. Особливості формування стресостійкості військовослужбовців у період реабілітації. *Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я*. 2023. № 3(12). С. 59–63.

21. Ключек Л. В. Психологія соціальної справедливості у педагогічній взаємодії: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2019. 470 с.

22. Когут, О. О. Психопрактика трансформації стресу. *Науковий вісник ХДУ. Серія Психологічні науки*. 2021. № 1. Секція 2 Педагогічна та вікова психологія. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2021-1-12>. (дата звернення: 13.10.2024).

23. Кокун О. М., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Теорія і практика управління страхом в умовах бойових дій. Київ, Одеса: Фенікс, 2022. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730971> (дата звернення: 13.10.2024).

24. Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави: *матеріали X заочної Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернігів, 02 грудня 2022 р.)*. гол. ред. О. М. Тогочинський; Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПтС, 2022. 288 с.

25. Кургаєв О.П. Архітектура систем реабілітації з біологічним зворотним зв'язком. *Математичні машини і системи*. 2022. № 3. С. 121–136.

26. Левицька Л. В. Засоби саморегуляції психоемоційної напруженості у військовослужбовців. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. Серія: Психологія, 2023 (4). URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.4.1>. (дата звернення: 14.10.2024).

27. Майндфулнес – техніка медитації, яка допомагає впоратися з психологічними проблемами. URL: <https://mozok.ua/anxietydisorder/article/4313-majndfulness--tehnika-meditac-yaka-dopomaga-vporatisya-z-psiologchnimi-prob>. (дата звернення: 24.11.2024).

28. Максименко, С. Д. Генеза здійснення особистості: монографія. Київ: ТОВ «КММ», 2006. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734643>. (дата звернення: 13.10.2024).

29. Методика проведення тренінгів. URL: <https://vseosvita.ua/blogs/metodyka-provedennia-treninhiv-85039.html>. (дата звернення: 24.11.2024).

30. Міжнародні стандарти, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань та діяльності органів і установ виконання покарань: методичні рекомендації. Біла Церква, 2016. 131с.

31. Мушкевич М. І. Основи психотерапії : навч. посіб. Вид. 3-тє. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 420 с.

32. Настояща У.В. Соціально-психологічні особливості професійної діяльності персоналу ДКВС України. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Актуальні проблеми психології*. Психологія обдарованості. 2019. С. 335–345.

33. Опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В.І. Моросанова. URL: <https://psy.kpi.ua/wp-content/uploads/2018/09/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0-2.-%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8.pdf>. (дата звернення: 29.10.2024).

34. Перепелиця Н.О. Переговори в умовах конфліктів: стратегії деескалації та досягнення компромісу. *Політикус: Науковий журнал*. 2024. Вип. 2. Розділ 4. Актуальні питання політології. С. 188–193.

35. Помиткіна Л. В. Психологія прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень: монографія. К.: Кафедра, 2013. 381 с.

36. Потапова С. М. Саморегуляції в професійній діяльності правоохоронних органів. *Бочаровські читання: матеріали наук.-практ. конф. [з міжнар. участю], присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової* (м. Харків, 18 берез. 2016 р.). Харків, 2016. С. 227-230.

37. Прикладні аспекти організації та проведення професійного психологічного тренінгу з військовослужбовцями Національної гвардії України: практ. посіб. О. С. Колесніченко та ін.; за заг. ред. проф. І. І. Приходька. Харків : НА НГУ, 2021. 182 с.

38. Прогресивна м'язова релаксація за Джейкобсоном: проста методика проти стресу та тривожності. URL: <https://becalm.com.ua/body/progresyvna-m-yazova-relaksatsiya-za-dzhejkobsonom-prosta-metodyka-proty-stresu-ta-tryvozhnosti/>. (дата звернення: 24.11.2024).

39. Психологічна служба правоохоронних органів України: навч. посіб. В. С. Медведєв, О. І. Кудерміна, Д. А. Горбенко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 188 с.

40. Ребровам Г. О. Наукові підходи формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2018. №2. С. 72-78.

41. Руденко Л. А. Основи психології та педагогіки: навч. посібник. Львів: ЛДУ БЖД, 2020. 146 с.

42. Савченко, О. Оцінно-мотиваційний компонент рефлексивної компетентності особистості. Емпіричні дослідження у психології особистості. 2015. Том 6, № 1. С. 202-214.

43. Сергієнко, Н. П. Особливості психологічної стійкості особистості під час подолання критичних ситуацій : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Харків: Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, 2017. URL:

<http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/4065/1/Сергієнко%20Н.%D0%9F.pdf>. (дата звернення: 13.10.2024).

44. Система та педагогічні умови формування професійної компетентності офіцерів державної кримінально-виконавчої служби України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2020. № 19(4). С. 6-25.

45. Теорія соціального навчання Альберта Бандури. URL: http://psychologis.com.ua/teoriya_socialnogo_naucheniya_alberta_bandury.htm. (дата звернення: 24.11.2024).

46. Тітова Т. Є. Смыслові аспекти саморегуляції особистості. *Психологія і особистість*. 2016. № 1. С. 217-225.

47. Чичуга М. М. Тренінг як засіб профілактики деструктивних психічних станів молодих начальників відділень соціально-психологічної служби установ виконання покарань. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2016. Вип. 32. С. 533–546.

48. Штифурак В.С., Шпортун О.М. Феноменологія, практика та корекція психологічного здоров'я особистості: монографія / В.С. Штифурак., О.М. Шпортун - Вінниця. - 2019, – 331с.

49. Ятчук М. С. Теорія і практика формування психологічної компетентності працівників державної кримінально-виконавчої служби України. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора псих.наук. Харків, 2019. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstream/s/3963fbab-9a25-43f7-a40f-ef089cf505b2/content>. (дата звернення: 14.10.2024).

50. Ятчук М.С. Професійно-психологічний тренінг формування психологічної компетентності у працівників Державної кримінально-виконавчої служби України. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. Екологічна психологія*. 2019. Том VII. Вип. 47. С. 50–54.

51. Bø S., Sjøstad H., Norman E. Working for the Best or Bracing for the Worst? Approach and Avoidance Motivation in Planning. *Collabra: Psychology*. 2021. Vol. 7, No. 1, Art. 21173. URL: <https://doi.org/10.1525/collabra.21173>. (дата звернення: 13.10.2024).

52. Brown D., Pryiomka K., Clegg J. Self-Observation in Psychology. *Oxford Research Encyclopedia of Psychology*, 2020. URL: <https://oxfordre.com/psychology/view/10.1093/acrefore/9780190236557.001.0001/acrefore-9780190236557-e-479>. (дата звернення: 14.10.2024).

53. Carver C. S., Scheier M. F. On the self-regulation of behavior. New York: Cambridge University Press, 1998. 446 p.

54. Dweck C. Mindset-updated edition: Changing the way you think to fulfil your potential. Hachette UK, 2017. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=ckoKDQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT8&dq=contribution+by+Carol+Dweck,+who+studied+motivation+and+mindset,+and+her+growth+mindset+theory+shows+that+people+who+believe+in+the+possibility+of+developing+their+abilities+through+effort&ots=av0YFvG21O&sig=Lf8IX9qzOIrQhegLqImAltmuG3U&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false. (дата звернення: 14.10.2024).

55. Fredrickson B. L. The broaden-and-build theory of positive emotions. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*. 2004. № 359(1449). URL: <https://doi.org/10.1098/rstb.2004.1512>. (дата звернення: 14.10.2024).

56. Gross J.J. Emotion and emotion regulation. In L.A. Pervin & O.P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research (2nd ed.)*. New York: Guildford, 1999. С. 525–552.

57. Gross, J. J. The extended process model of emotion regulation: Elaborations, applications, and future directions. *Psychological Inquiry*. 2015. Вип. 26(1). С. 130–137.
58. Karoly P. Mechanisms of self-regulation: a view. *Annual Review of Psychology*. 1993. Vol. 44. P. 23–52.
59. Kobylińska D., Kusev P. Flexible Emotion Regulation: How Situational Demands and Individual Differences Influence the Effectiveness of Regulatory Strategies. *Frontiers in Psychology*, 2019, Vol. 10. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00072>. (дата звернення: 14.10.2024).
60. Kruglanski A. W. Goal systems theory: Integrating the cognitive and motivational aspects of self-regulation. *Motivated social perception: The Ontario symposium*. 2003. URL: <https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=ts14AgAAQBAJ>. (дата звернення: 14.10.2024).
61. Locke E. A. Toward a theory of task motivation and incentives. *Organizational Behavior and Human Performance*. 1968. Vol. 3, Issue 2. P. 157-189.
62. Locke E. A., Latham G. P. The development of goal setting theory: A half century retrospective. *Motivation Science*. 2019. Vol. 5, No. 2. P. 93-105.
63. Locke E. A., Schattke K. Intrinsic and extrinsic motivation: Time for expansion and clarification. *Motivation Science*, 2019.5(4), pp. 277–290.
64. McClelland M. Self-regulation. *Handbook of life course health development*. 2018. pp. 275-298.
65. Miller A. L., Lo S. L., Bauer K. W., Fredericks E. M. Developmentally informed behaviour change techniques to enhance self-regulation in a health promotion context: a conceptual review. *Health Education Research*, 2020, 35(2), pp. 116-131.
66. Oleksiiiovych K., Korniiienko I. Self-regulation of the emotional state as the basis of the future specialist formation. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія*, 80. 2024. URL: <https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/06/23-74-pb.pdf#page=80>. (дата звернення: 14.10.2024).

67. Rueda M. R., Moyano S., & Rico-Picó J. Attention: The grounds of self-regulated cognition. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, URL: <https://doi.org/10.1002/wcs.1582>. (дата звернення: 14.10.2024).

68. Sapolsky R. M. Why zebras don't get ulcers: The acclaimed guide to stress, stress-related diseases, and coping. 3rd ed. Holt Paperbacks, 2004. URL: [https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=EI88oS_3fZEC&oi=fnd&pg=PP9&dq=Why+Zebras+Don%E2%80%99t+Get+Ulcers:+A+Guide+to+Stress,+Stress-Related+Diseases+and+Coping+\(3rd+Ed.\)](https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=EI88oS_3fZEC&oi=fnd&pg=PP9&dq=Why+Zebras+Don%E2%80%99t+Get+Ulcers:+A+Guide+to+Stress,+Stress-Related+Diseases+and+Coping+(3rd+Ed.)). (дата звернення: 13.10.2024).

69. Sutherland V., Cooper C. Strategic stress management: An organizational approach. Springer, 2000. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=Hrw4reLVN-QC&oi=fnd&pg=PP1&dq=Working+in+conditions+of+high+risk,+stressful+situations,+as+well+as+the+need+for+constant+contact+with+aggressive,+unpredictable+or+psychologically+unstable+persons+create+additional+pressure&ots=NkToagb_3&sig=AYpEZ2AcHo-NY_TOo3vaAX6MNaU&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false. (дата звернення: 14.10.2024).

70. Wrosch C., Scheier M. F.. Adaptive self-regulation, subjective well-being, and physical health: The importance of goal adjustment capacities. *Motivation Science*, 2020. №7, pp. 199-238.

ДОДАТКИ

Додаток А

Дослідження вольової саморегуляції А. В. Зверькова і Е. В. Ейдмана

Мета дослідження: визначити рівень розвитку рольової саморегуляції.

Матеріал та обладнання: тест-опитувальник А. В. Зверькова і Е. В. Ейдмана, бланк для відповідей і ручка.

Процедура дослідження

Дослідження вольової саморегуляції за допомогою тесту-опитувальника проводиться або з одним досліджуваним, або з групою. Щоб забезпечити незалежні відповіді, кожен отримує текст опитувальника, бланк для відповідей, на якому надруковані номери питань і поряд із ними графа для відповідей.

Інструкція: «Вам пропонується тест, який містить 30 тверджень. Уважно прочитайте кожне і вирішіть, правильне чи неправильне це твердження щодо Вас. Якщо правильне, то на аркуші для відповідей проти номера цього твердження поставте знак "плюс" (+), а якщо неправильне – "мінус" (-).

Тест

1. Якщо щось не клеїться, у мене нерідко з'являється бажання залишити цю справу.
2. Я не покидаю своїх планів і справ, навіть якщо доведеться обирати між ними і приємною компанією.
3. Мені неважко стримати спалах гніву, якщо це необхідно.
4. Зазвичай я зберігаю спокій в очікуванні приятеля, який запізнюється.
5. Мене важко відволікти від розпочатої роботи.
6. Мене сильно вибиває з колії фізичний біль.
7. Я завжди намагаюсь вислухати співрозмовника не перебиваючи, навіть якщо йому не терпиться заперечити.
8. Я завжди «гну» свою лінію.

9. Якщо потрібно, я можу не спати впродовж ночі (наприклад, робота, чергування) і весь наступний день бути в «хорошій формі».
10. Мої плани дуже часто перекреслюють зовнішні обставини.
11. Я вважаю себе терплячою людиною.
12. Мені не просто примусити себе холоднокрівне спостерігати за видовищем, яке хвилює.
13. Мені рідко вдається примусити себе продовжити роботу після серії образливих невдач.
14. Якщо я ставлюсь до когось погано, мені важко приховати це.
15. Я можу зайнятися своїми справами при незручних та невідповідних обставинах, якщо це необхідно.
16. Мені сильно ускладнює роботу усвідомлення того, що її необхідно обов'язково зробити до певного терміну.
17. Вважаю себе рішучою людиною.
18. Фізичну втому я переносю легше, ніж інші.
19. Краще почекати ліфт, який щойно поїхав, ніж підніматися сходами.
20. Зіпсувати настрій мені не так просто.
21. Іноді якась дрібниця охоплює мої думки, не дає спокою, і я ніяк не можу від неї відчепитися.
22. Мені важче зосередитись на завданні або роботі, ніж іншим.
23. Пересперечати мене важко.
24. Я завжди прагну закінчити розпочаті справи.
25. Мене легко відволікти від справ.
26. Я іноді помічаю, що намагаюсь досягти свого всупереч обставинам.
27. Люди часом заздять моєму терпінню і ретельності.
28. Мені важко зберегти спокій у стресовій ситуації.
29. Я помічаю, що під час монотонної роботи несвідомо починаю змінювати спосіб дії, навіть якщо це призводить до погіршення результатів.
30. Мене, зазвичай, сильно дратує, коли «перед носом» зачиняються дверцята транспорту або ліфта, який від'їжджає.

Обробка результатів

Мета обробки результатів – визначення величин індексів вольової саморегуляції за пунктами загальної шкали (В) й індексів за субшкалами «настирливість» (Н) і «самоконтроль» (С).

Кожен індекс – це сума балів, отримана при підрахунку збігів відповідей досліджуваного з ключем загальної шкали або субшкали.

В опитувальнику шість маскувальних тверджень, тому загальний сумарний бал за шкалою «В» має перебувати у діапазоні від 0 до 24, за субшкалою «настирливість» – від 0 до 16 і за субшкалою «самоконтроль» – від 0 до 13.

Ключ для підрахунку індексів вольової саморегуляції

Загальна шкала	1-, 2+, 3+, 4+, 5+, 6-, 13-, 14-, 16-, 17+, 22-, 24+, 25-, 27+,	7+, 9+, 10-, 11+, 18+, 20+, 21-, 28-, 29-, 30-
«Настирливість»	1-, 2+, 5+, 6-, 9+, 10-, 17+, 18+, 20+, 22-,	11+, 13-, 16-, 24+, 25-, 27+
«Самоконтроль»	3+, 4+, 5+, 7+, 13-, 24+, 27+, 28-,	14-, 16-, 21-, 29-, 30-

Аналіз результатів

Рівень вольової саморегуляції зазвичай визначають як здатність контролювати свою поведінку в різних обставинах, свідомо керувати власними діями, емоційними станами та мотивацією. Цей рівень можна описати як загалом, так і через окремі характеристики особистості, такі як наполегливість і здатність до самоконтролю.

Рівні вольової саморегуляції визначаються шляхом порівняння із середніми показниками кожної шкали. Якщо вони перевищують половину максимально можливої кількості збігів, це свідчить про високий рівень

загальної саморегуляції, наполегливості чи самоконтролю. Для шкали «В» цей показник становить 12, для шкали «Н» – 8, а для шкали «С» – 6.

Високий показник за шкалою «В» характерний для людей, які відзначаються емоційною зрілістю, активністю, незалежністю та самостійністю. Вони зазвичай демонструють спокій, впевненість у своїх силах, стійкість у намірах, реалістичне сприйняття ситуацій та високе почуття відповідальності. Такі особистості добре усвідомлюють свої мотиви, послідовно реалізують заплановані дії, вміють раціонально розподіляти сили та ефективно контролюють свою поведінку. Їм притаманна виражена соціально-позитивна орієнтація. У той же час іноді може з'являтися внутрішня напруженість, яка виникає через прагнення ретельно контролювати кожен аспект власних дій та занепокоєння щодо недостатньої спонтанності.

Низький рівень за шкалою спостерігається у людей, які вирізняються емоційною нестабільністю, підвищеною чутливістю, вразливістю та невпевненістю у собі. Їхній рівень рефлексивності зазвичай низький, а загальна активність зведена до мінімуму. Таким людям притаманна імпульсивність та нестійкість у прийнятті рішень і реалізації намірів. Це може бути наслідком як незрілості, так і витонченості характеру, яка, однак, не підкріплена достатньою здатністю до самоконтролю та глибокого самоаналізу.

Субшкала «настирливість» описує силу прагнення людини завершити розпочату справу. На позитивному кінці цієї шкали знаходяться активні, працездатні особи, які наполегливо досягають поставлених цілей. Вони зосереджені на виконанні завдань, а труднощі на шляху тільки підсилюють їхню мотивацію. Однак їх можуть відволікати альтернативи та спокуси, оскільки основним пріоритетом для них є завершення розпочатого. Таким людям властиве шанобливе ставлення до соціальних норм і прагнення узгоджувати з ними власну поведінку. У деяких випадках це може призводити до втрати гнучкості й навіть до маніакальних проявів. Низькі показники за цією шкалою свідчать про лабільність, невпевненість і схильність до імпульсивних дій, що може спричиняти непослідовність чи хаотичність у поведінці. Зазвичай

у таких осіб знижена активність і працездатність, однак вони компенсують це високою чутливістю, винахідливістю, гнучкістю та схильністю до вільного підходу до соціальних норм.

Субшкала «самоконтроль» характеризує здатність людини свідомо регулювати свої емоційні стани та реакції. Люди з високими показниками за цією шкалою зазвичай емоційно стійкі та демонструють вміння контролювати себе в різноманітних обставинах. Вони вирізняються внутрішнім спокоєм і впевненістю, які дозволяють долати страх перед невідомістю, сприяють відкритості до нових і несподіваних ситуацій. Ці якості часто поєднуються із свободою дій, прагненням до інновацій та радикальних змін. Водночас надмірне прагнення до самоконтролю та свідоме придушення спонтанних проявів може викликати зростання внутрішньої напруги, постійне занепокоєння та хронічну втому.

Протилежний полюс цієї субшкали характеризується спонтанністю та імпульсивністю, які нерідко поєднуються з образливістю та прихильністю до традиційних поглядів. Такі риси захищають людину від сильних емоційних переживань і внутрішніх суперечностей, забезпечуючи стабільний і незворушний емоційний стан.

Соціальна бажаність високих показників за цією шкалою є досить неоднозначною. Значний розвиток вольової саморегуляції нерідко може супроводжуватися труднощами в організації повсякденного життя та побудові стосунків з оточенням. Високі показники часто вказують на виникнення дезадаптивних рис чи моделей поведінки. З іншого боку, низький рівень настирливості та самоконтролю у ряді випадків виконує компенсаторну роль, хоча водночас може свідчити про проблеми у розвитку особистісних якостей, здатності взаємодіяти з іншими людьми та адекватно реагувати на різноманітні обставини.

Зібравши дані про усвідомлені аспекти саморегуляції, можна створити програму для її вдосконалення, визначивши ключові риси, які потребують першочергового розвитку або корекції.

Додаток Б**Опитувальник****«Стиль саморегуляції поведінки» В.І. Моросанова**

Методика «Стиль саморегуляції поведінки» спрямована на дослідження загального рівня саморегуляції, а також таких компонентів, як: планування, моделювання, програмування, оцінювання результатів, гнучкості, самостійності.

Інструкція: Пропонуємо Вам ряд висловлювань про особливості поведінки. Послідовно прочитавши кожне висловлювання, виберіть один з чотирьох можливих відповідей: «Правильно», «Мабуть, вірно», «Мабуть, невірно», «Неправильно» та поставте хрестик у відповідній графі на аркуші відповідей.

Не пропускайте жодного висловлювання. Пам'ятайте, що не може бути хороших чи поганих відповідей, тому що це не випробування Ваших здібностей, а лише виявлення індивідуальних особливостей Вашої поведінки.

Но Твердження

- 1 Свої плани на майбутнє люблю розробляти в найменших деталях.
- 2 Люблю всякі пригоди, можу йти на ризик
- 3 Намагаюся завжди приходити вчасно, але тим не менш часто запізнююся.
- 4 Дотримуюся девізу: «Выслушай совет, но сделай по-своему».
- 5 Часто покладаюся на свої здібності орієнтуватися по ходу справи і не прагну заздалегідь уявити послідовність своїх дій.
- 6 Оточуючі відзначають, що я недостатньо критичний до себе і своїх дій, але сам
я це не завжди помічаю.
- 7 Напередодні контрольних або іспитів у мене зазвичай з'являлося відчуття, що мені не вистачило 1-2 днів для підготовки.
- 8 Щоб відчувати себе впевнено, необхідно знати, що чекає на тебе завтра.
- 9 Мені важко себе змусити щось переробляти, навіть якщо якість зробленого мене не влаштовує.

- 10 Не завжди помічаю свої помилки, частіше це роблять оточуючі мене люди.
- 11 Перехід на нову систему роботи не завдає мені особливих незручностей.
- 12 Мені важко відмовитися від прийнятого рішення навіть під впливом близьких мені людей.
- 13 Я не відношу себе до людей, життєвим принципом яких є «Сім разів відміряй, один раз відріж».
- 14 Ненавиджу, коли мене опікують і за мене щось вирішують.
- 15 Не люблю багато роздумувати про своє майбутнє.
- 16 У новому одязі часто відчуваю себе ніяково.
- 17 Завжди заздалегідь планую свої витрати, не люблю робити незапланованих покупок.
- 18 Уникаю ризику, погано справляюся з несподіваними ситуаціями.
- 19 Моє ставлення до майбутнього часто змінюється: то будую «райдужні» плани, то майбутнє здається мені «похмурим».
- 20 Завжди намагаюся продумати способи досягнення мети, перш ніж почну діяти.
- 21 Віддаю перевагу зберігати незалежність навіть від близьких мені людей.
- 22 Мої плани на майбутнє зазвичай реалістичні, і я не люблю їх змінювати.
- 23 У перші дні відпустки (канікул) при зміні способу життя завжди з'являється почуття дискомфорту.
- 24 При великому обсязі роботи неминуче страждає якість результатів.
- 25 Люблю зміни в житті, зміну обстановки і способу життя.
- 26 Не завжди вчасно помічаю зміни обставин і через це терплю невдачі.
- 27 Буває, що наполягаю на своєму, навіть коли не впевнений у своїй правоті.
- 28 Люблю дотримуватися заздалегідь наміченого на день плану.
- 29 Перш ніж з'ясовувати стосунки, намагаюся уявити собі різні способи подолання конфлікту.
- 30 У разі невдачі завжди шукаю, що ж було зроблено неправильно.
- 31 Не люблю посвячувати кого-небудь в свої плани, рідко дотримуюся чужих порад.

- 32 Вважаю розумним принцип: спочатку треба вплутатися в бій, а потім шукати кошти для перемоги.
- 33 Люблю помріяти про майбутнє, але це скоріше фантазії, ніж реальність.
- 34 Намагаюся завжди враховувати думку товаришів про себе та свою роботу.
- 35 Якщо я зайнятий чимось важливим для себе, то можу працювати в будь-якій обстановці.
- 36 В очікуванні важливих подій прагну заздалегідь уявити послідовність своїх дій при тому чи іншому розвитку ситуації.
- 37 Перш ніж взятися за справу, мені необхідно зібрати докладну інформацію про умови його виконання і супутніх обставин.
- 38 Рідко відступаю від розпочатої справи.
- 39 Часто допускаю недбале ставлення до своїх зобов'язань в разі втоми і поганого самопочуття.
- 40 Якщо я вважаю, що правий, то мене мало хвилює думка оточуючих про мої дії.
- 41 Про мене кажуть, що я «розкидаюся», не вмію відокремити головне від другорядного.
- 42 Чи не вмію і не люблю заздалегідь планувати свій бюджет.
- 43 Якщо в роботі не вдалося домогтися певної якості, яка б мене влаштовувала, прагну переробити, навіть якщо оточуючим це не важливо.
- 44 Після вирішення конфліктної ситуації часто подумки до неї повертаюся, перевіряю вжиті заходи і результати.
- 45 Невимушено відчуваю себе в незнайомій компанії, нові люди мені зазвичай цікаві.
- 46 Зазвичай різко реагую на заперечення, намагаюся думати і робити все по-своєму.

Обробка результатів

Підрахунок показників опитувальника проводиться по ключам, представленим нижче, де

«Так» означає позитивні відповіді, а «Ні» – негативні.

Ключ до шкал

Регуляторні шкали	Відповіді, що збігаються з ключем (1 бал)	
	Вірно; мабуть, вірно	Не вірно; мабуть, не вірно
Планування	1, 8, 17, 22, 28, 31, 36	15, 42
Моделювання	11, 37	2, 7, 19, 23, 26, 33, 41
Програмування	12, 20, 25, 29, 38, 43	5, 9, 32
Оцінювання результатів	30, 44	6, 10, 13, 16, 24, 34, 39
Гнучкість	2, 11, 25, 35, 36, 45	16, 18, 43
Самостійсність	4, 12, 14, 21, 27, 31, 40, 46	34
Загальний рівень саморегуляції	1, 2, 4, 8, 11, 12, 14, 17, 20, 21, 22, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 36, 37, 38, 40, 43, 44, 45, 46	3, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 15, 16, 18, 19, 23, 24, 26, 32, 33, 34, 39, 41, 42

Кількість балів

Регуляторні шкали	Кількість балів		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Планування	<3	4-6	>7
Моделювання	<3	4-6	>7
Програмування	<4	5-7	>8
Оцінювання результатів	<3	4-6	>7
Гнучкість	<4	5-7	>8
Самостійсність	<3	4-6	>7
Загальний рівень саморегуляції	<23	24-32	33

Інтерпретація результатів

Шкала «Планування» відображає індивідуальні особливості у постановці та утриманні цілей, а також рівень розвитку свідомого підходу до планування діяльності.

Високі показники за цією шкалою свідчать про наявність у людини потреби в свідомому плануванні, причому плани відзначаються реалістичністю, деталізацією, ієрархічною структурою та стійкістю. У таких випадках цілі формулюються самостійно.

У осіб з низькими показниками за цією шкалою потреба в плануванні розвинута недостатньо. Їхні цілі часто змінюються, поставлені завдання рідко досягаються, а плани часто виявляються малореалістичними. Такі люди

зазвичай не схильні замислюватися про своє майбутнє, а цілі визначають ситуативно і, як правило, не самостійно.

Шкала «Моделювання» дає змогу оцінити рівень розвитку уявлень про важливі зовнішні та внутрішні умови, а також ступінь їх усвідомленості, деталізації та адекватності.

Особи з високими показниками за цією шкалою здатні визначати важливі умови для досягнення цілей як у поточному контексті, так і з огляду на майбутні перспективи. Це виражається у здатності узгоджувати програми дій з планами діяльності та забезпечувати відповідність отриманих результатів поставленим цілям.

У осіб з низькими показниками за цією шкалою процеси моделювання недостатньо розвинені, що призводить до неадекватної оцінки важливих внутрішніх і зовнішніх умов. Це може проявлятися в схильності до фантазування, яке супроводжується різкими коливаннями ставлення до розвитку ситуації та наслідків власних дій. Такі люди часто стикаються з труднощами в постановці мети та розробці програми дій, що відповідає поточній ситуації, і не завжди помічають зміни в обставинах, що часто призводить до невдач.

Шкала «Програмування» діагностує індивідуальну розвиненість усвідомленого програмування людиною своїх дій.

Високі показники за цією шкалою свідчать про наявність у людини потреби ретельно продумувати стратегії своїх дій для досягнення поставлених цілей, а також про високий рівень деталізації і розвитку планів. Такі програми створюються самостійно, вони здатні адаптуватися до нових обставин і залишаються стійкими навіть у складних ситуаціях. У випадку невідповідності результатів поставленим цілям людина коригує свій план дій, поки не досягне бажаного результату.

Низькі показники за шкалою програмування вказують на відсутність у людини здатності та бажання планувати послідовність своїх дій. Такі особи схильні до імпульсивних рішень, не можуть самостійно розробити стратегію

дій і часто стикаються з невідповідністю результатів своїм цілям. Вони не коригують свої плани, а замість цього покладаються на метод проб і помилок.

Шкала «Оцінка результатів» відображає рівень розвитку та адекватності здатності оцінювати результати своєї діяльності та поведінки.

Високі показники за цією шкалою вказують на добре розвинену та адекватну самооцінку, а також на наявність стабільних суб'єктивних критеріїв для оцінки результатів. Така людина правильно оцінює як невідповідність результатів поставленій меті, так і причини, які до цього призвели, і здатна гнучко адаптуватися до змінюваних умов.

Низькі показники за цією шкалою свідчать про те, що людина не помічає своїх помилок і не є критичною до власних дій. Її суб'єктивні критерії оцінки успіху недостатньо стабільні, що призводить до значного погіршення якості результатів при збільшенні обсягу роботи, погіршенні самопочуття або виникненні зовнішніх труднощів.

Шкала «Гнучкість» оцінює рівень розвитку регуляторної гнучкості, тобто здатності коригувати та адаптувати систему саморегуляції у відповідь на зміни зовнішніх і внутрішніх умов.

Особи з високими показниками за цією шкалою демонструють високу пластичність регуляторних процесів. Вони здатні швидко змінювати плани та стратегії виконання дій при появі непередбачених обставин, оперативно оцінюють зміни в ключових умовах і коригують свої програми дій. У разі невідповідності результатів меті вони вчасно визначають проблему і вносять необхідні корективи. Гнучкість дає змогу ефективно реагувати на швидкі зміни ситуації та успішно досягати мети навіть у складних або ризикованих обставинах.

Особи з низькими показниками за шкалою гнучкості часто відчують невпевненість у швидко змінюваних умовах, їм важко адаптуватися до змін у житті, нових обставин або змін у стилі життя. Вони не в змозі адекватно реагувати на ситуації, оперативно планувати свої дії, розробляти стратегії, виділяти ключові умови або оцінювати невідповідність результатів цілям і

вчасно коригувати свої плани. Як результат, у таких осіб часто виникають труднощі в регуляції своїх дій, що призводить до невдач у виконанні завдань.

Шкала «Самостійність» оцінює рівень розвитку регуляторної автономії. Високі показники за цією шкалою вказують на здатність людини організовувати свою активність самостійно, планувати дії та поведінку, ефективно організовувати роботу для досягнення поставленої мети, контролювати процес виконання завдань, а також аналізувати і оцінювати як проміжні, так і кінцеві результати своєї діяльності.

Особи з низькими показниками за шкалою самостійності схильні залежати від думок і оцінок інших людей. Вони не самостійно розробляють плани та програми дій, часто беззаперечно і без критики слідує чужим порадам. Відсутність зовнішньої підтримки призводить до порушень в їхній регуляції, що спричиняє труднощі у виконанні завдань.

Опитувальник загалом функціонує як єдина шкала «Загальний рівень саморегуляції», яка вимірює ступінь розвиненості індивідуальної системи свідомої регуляції довільної активності людини.

Люди з високими показниками за цією шкалою проявляють самостійність, гнучкість і адекватність у реагуванні на зміни умов. У них процес висунення цілей та їх досягнення є значною мірою усвідомленим. Завдяки високій мотивації досягнення, вони здатні вибудовувати стиль саморегуляції, який компенсує особистісні або характерологічні особливості, що можуть ускладнювати досягнення цілей. Чим вищий загальний рівень усвідомленої саморегуляції, тим легше людині освоювати нові види діяльності, впевнено діяти в незнайомих ситуаціях і досягати стабільних успіхів у звичних справах.

Особи з низькими показниками за цією шкалою мають недостатньо розвинену потребу в усвідомленому плануванні та програмуванні своєї поведінки, що робить їх більш залежними від обставин і думок оточуючих. Вони менш здатні компенсувати особистісні особливості, які можуть негативно впливати на досягнення цілей, порівняно з тими, хто має високий рівень

саморегуляції. Успішність опанування нових видів діяльності у таких людей значною мірою визначається тим, наскільки їх стиль регуляції відповідає вимогам конкретної активності.

Додаток В

Індивідуальні результати оцінювання вольової саморегуляції контрольної групи за шкалами «В», «Н» та «С» (констатувальний етап)

Респондент	Шкала «В»	Шкала «Н»	Шкала «С»
1	11	5	4
2	10	6	5
3	12	7	3
4	9	6	5
5	11	5	4
6	10	4	6
7	11	6	4
8	10	7	3
9	12	6	5
10	9	5	4
11	10	6	3
12	11	5	6
13	12	4	5
14	10	6	4
15	9	7	5
16	11	5	6
17	10	4	5
18	12	6	4
19	9	5	6
20	11	6	4
21	10	5	5
22	12	6	4
23	10	7	3
24	11	5	6
25	9	6	4
26	10	5	5
27	12	6	3
28	11	7	4
29	10	5	6
30	12	4	5
31	9	6	4

32	11	5	6
33	10	6	4
34	12	5	5
35	9	7	3

**Індивідуальні результати оцінювання вольової саморегуляції
експериментальної групи за шкалами «В», «Н» та «С» (констатувальний
етап)**

Респондент	Шкала «В»	Шкала «Н»	Шкала «С»
1	12	6	5
2	11	7	4
3	10	5	6
4	12	6	4
5	11	5	5
6	10	7	3
7	12	6	5
8	11	5	4
9	10	6	5
10	12	7	3
11	11	6	4
12	10	5	6
13	12	6	4
14	11	5	5
15	10	7	4
16	12	6	5
17	11	5	6
18	10	6	4
19	12	7	5
20	11	5	4
21	10	6	5
22	12	5	3
23	11	6	4
24	10	7	5
25	12	6	4
26	11	5	5
27	10	6	6
28	12	7	3
29	11	5	4
30	10	6	5

31	12	5	4
32	11	6	3
33	10	7	5
34	12	6	4
35	11	5	5

Додаток Д

Результати респондентів контрольної групи

Респондент	Планування	Моделювання	Програмування	Оцінювання результатів	Гнучкість	Самостійність	Загальний рівень саморегуляції
1	6	5	7	4	5	6	33
2	4	6	5	5	4	5	29
3	5	4	6	6	5	4	30
4	7	7	8	5	6	6	39
5	4	5	4	3	3	4	23
6	3	2	4	2	2	3	16
7	5	6	7	6	6	7	37
8	4	5	5	4	4	5	27
9	6	6	5	5	5	5	32
10	3	4	3	3	3	3	19
11	5	5	6	4	5	4	29
12	6	7	6	6	6	6	37
13	4	4	5	5	4	5	27
14	5	5	6	5	5	6	32
15	7	6	7	6	6	7	39
16	4	4	3	4	3	3	21
17	5	5	5	5	5	5	30
18	4	5	4	4	4	4	25
19	3	3	3	3	3	3	15
20	6	6	6	5	5	6	34
21	5	4	5	5	4	4	28
22	7	7	8	7	6	6	41
23	4	3	4	4	4	4	23
24	5	5	5	5	5	5	30
25	6	5	6	6	5	6	34
26	4	4	4	4	4	4	24
27	5	6	6	5	6	7	35
28	3	3	4	3	3	2	18
29	6	5	7	5	5	5	33

30	5	4	5	5	4	4	28
31	4	4	4	4	4	4	24
32	6	7	6	6	6	6	37
33	4	3	4	4	4	4	24
34	5	6	5	5	5	5	31
35	7	6	8	6	6	7	40

Додаток Е

Результати респондентів експериментальної групи

Респондент	Планування	Моделювання	Програмування	Оцінювання результатів	Гнучкість	Самостійність	Загальний рівень саморегуляції
1	7	6	8	6	7	7	41
2	6	5	7	5	6	6	35
3	5	7	6	6	6	6	36
4	6	5	7	5	6	6	35
5	5	4	5	5	4	5	28
6	6	6	7	6	7	7	39
7	7	7	8	7	6	6	41
8	4	5	5	5	5	4	28
9	6	6	6	6	6	5	35
10	5	5	6	5	6	6	33
11	6	7	7	6	7	7	40
12	7	6	8	7	6	6	40
13	5	5	6	5	5	6	32
14	6	7	6	6	6	7	38
15	5	6	6	5	5	5	32
16	6	5	6	6	6	6	35
17	7	7	8	7	7	7	43
18	6	6	7	5	5	6	35
19	5	5	6	5	6	6	33
20	6	7	7	6	6	6	38
21	7	6	8	7	6	6	40
22	6	5	6	5	6	6	34
23	7	6	8	6	7	7	41
24	5	5	5	5	5	5	30
25	6	6	6	5	6	6	35
26	7	7	8	7	6	7	42
27	6	5	7	6	6	6	36
28	5	5	6	6	5	5	32

29	7	6	7	7	6	7	40
30	6	5	6	5	6	6	34
31	6	7	6	6	7	7	39
32	5	5	5	5	6	6	32
33	6	6	7	6	7	7	39
34	7	7	8	7	6	7	42
35	5	6	6	6	6	6	35

Додаток Ж**Тренінг: Саморегуляція психоемоційних станів працівників ДКВС України та психологічна допомога при психотравмуючій події**

Мета тренінгу: Навчальна – дати уявлення про основні поняття і функції саморегуляції, про коло вирішуваних даними засобами проблем. Процес адаптації до бойових дій. Практична – розвиток здібностей регуляції емоційного стану, освоєння способів саморегуляції.

Завдання тренінгу:

Активізація процесу самопізнання;

Навчання різним технікам експрес-регуляції емоційного стану;

Підвищення самооцінки й позитивного ставлення до себе і своїх можливостях;

Формування навичок довільного контролю.

Допомога та самодопомога

Значущі характеристики групи:

Вік: від 20 до 55 років.

Спосіб набору групи: добровільна,

Специфічна характеристика групи: працівники(держслужбовці) виправної колонії

Тривалість тренінгу: 1,5- 2 години.

Кількість учасників: до 35 осіб;

Заняття включає:

Розминок частина, спрямовану на підготовку групи до роботи;

Основну частину, спрямовану на реалізацію поставлених завдань;

Завершальна частина спрямована на рефлексію

Умови проведення тренінгу: просторе приміщення, навчальний клас.

Необхідні матеріали: стільці, олівці, ручки, фломастери, папір, проектор для презентації

Вступ

Більшість з нас вже настільки звикло до душевного і м'язової напруги, що сприймають його як природний стан, навіть не усвідомлюючи, наскільки це шкідливо. Слід чітко усвідомити, що освоївши релаксацію, можна навчитися цю напругу регулювати, припиняти і розслаблятися з власної волі, за своїм бажанням. Повна м'язова релаксація надає позитивний вплив на психіку і нормалізує душевну рівновагу, дає необхідний короткий відпочинок мозку. Розглянемо спочатку природні способи регуляції *організму*. Напевно ви інтуїтивно використовуєте багато хто з них, назвіть які саме? Названі способи записуються ведучим. (Учасники перераховують: тривалий сон, смачна їжа, спілкування з природою й тваринами, лазня, масаж, рух, танці, музика, сміх, роздум про приємне, різні рухи потягування, розслаблення м'язів, вдихання свіжого повітря і т.д.).

-Спробуйте поставити собі питання:

Що допомагає вам підняти настрій, переключитися?

Що я можу використовувати з вище перерахованого?

Складається перелік цих способів.

На жаль, подібні засоби не можна, як правило, використовувати на роботі, безпосередньо в той момент, коли виникла напружена ситуація або накопичилося стомлення. У таких випадках можна використовувати спеціальні способи саморегуляції, які досить прості у використанні, досить ефективні, і для їх освоєння потрібно мінімальну кількість часу.

1. Вправа «Мене звати ...» та «Привітання» (3-5 хв)

Кожен учасник групи називає своє ім'я так, як йому подобається, і як би він хотів, щоб зверталися до нього. Кожен учасник тренінгу вітає свого сусіда, називаючи його по імені.

2. Проблемна ситуація «Згадай що-небудь неприємне» (5-7 хв)

Учасникам пропонується закрити очі і згадати якусь неприємну подію, що відбулася з ним зовсім недавно (протягом 1 хв) з усіма подробицями і, не відкриваючи очі застигнути в тому положенні, в якому учасники перебували в процесі спогади. За допомогою «внутрішнього погляду подивитися» на те, в

якому стані знаходяться м'язи тіла по черзі (починаємо з лицевих м'язів і закінчуючи ногами) запам'ятати даний стан м'язів і ті відчуття, які виникли, і відкрити очі.

Обговорення відчуттів:

Які відчуття виникли у процесі спогади?

Які відчуття були в м'язах?

Де найбільше відчувалося напруження?

Приємним був такий стан?

Бесіда про те, якої шкоди для здоров'я завдає постійна напруга, і про те, що з цим можна впоратися різними способами.

3. Вправа «Згадай неприємну ситуацію і розслабся» (3-4 хв)

Учасники знову занурюються у спогади тій же ситуації, але при цьому намагаються контролювати м'язову напругу і в разі виникнення напруги – розслабитися.

Після даної вправи кожен учасник розповідає:

Наскільки вдалося розслабитися;

Які відчуття виникли після розслаблення;

Який настрій зараз;

Чи залишилося напруга або дискомфорт у тілі.

При можливості включаємо відео про емоції:

Мультфільм для дітей та дорослих про емоції | АЛЬФРЕД ТА ТІНЬ [UkrDub]

4. Вправа «покажи емоцію»

Учасникам роздають картки з написом емоції

Учасники намагаються показати ту емоцію що написана на картці та відгадати емоцію що показує учасник

Обговорення:

-Чи складно було показати емоцію?

-Чи складно було відгадати емоцію?

-Які враження після вправи?

5.Управління тонусом м'язів, руху

-Під впливом психічних навантажень виникають м'язові затиски, напруга. Уміння їх розслабляти дозволяє зняти нервово-психічну напруженість, швидко відновити сили.

- Сядьте зручно, закрийте очі;
- Дихайте глибоко і повільно;
- Пройдіться внутрішнім зором по всьому вашому тілу, починаючи від верхівки до кінчиків пальців ніг і знайдіть місця найбільшої напруги (часто це бувають рот, губи, щелепи, шия, потилиця, плечі, живіт);
- Постарайтеся ще сильніше напружити місця затискачів (до тремтіння м'язів), робіть це на вдиху;
- Відчуйте напругу;
- Різко скиньте напругу - робіть це на видиху;
- Зробіть це декілька разів.

6.Навчання способам управління диханням

Ведучий пропонує прислухатися до свого подиху і визначити яке воно, поверхнєве, глибоке, грудне або за участю м'язів живота.

- Управління диханням – це ефективний засіб впливу на тонус м'язів і емоційні центри мозку. Повільне і глибоке дихання (за участю м'язів живота) знижує збудливість нервових центрів, сприяє м'язовому розслабленню. Часте (грудне) дихання, навпаки, забезпечує високий рівень активності організму, підтримує нервово-психічну напруженість.

Спосіб 1

- Уявіть, що перед вашим носом на відстані 10-15 см висить пушинка. Дихайте тільки носом і так плавно, щоб пушинка не колисала.

Спосіб 2

- Оскільки в ситуації гніву чи роздратування ми забуваємо робити нормальний видих,

Глибоко видихніть;

Затримайте дихання так надовго, як зможете;

Зробіть кілька глибоких вдихів;
Знову затримайте дихання.

7. ПРИЙОМИ САМОДОПОМОГИ І ДОПОМОГИ ПРИ ТИПОВИХ ПОВЕДІНКОВИХ РЕАКЦІЯХ У СТРЕСОВІЙ СИТУАЦІЇ

Справитися з таким нападом страху можна спробувати самостійно за допомогою наступних прийомів:

1. Спробуй сформулювати подумки, а потім промовити вголос, що викликає у тебе страх. Якщо є можливість, поділися своїми переживаннями з оточуючими тебе людьми. “Проговорений” страх стає меншим.

2. При наближенні нападу страху дихай неглибоко і повільно – вдихай через рот, а видихай через ніс. Можна спробувати таку вправу: зроби глибокий вдих, затримай дихання на 1-2 секунди, видихни. Повтори вправу 2 рази. Потім зроби 2 нормальних (неглибоких) повільних вдихи-видихи. Чергуй глибоке і нормальне дихання до тих пір, поки не відчуєш себе краще.

3. Закрий на мить очі, зроби 8-10 коротких та енергійних вдихів і повільних та тривалих видихів. Після цього треба кілька разів напружити і розслабити м’язи тіла.

Повтори подумки 2-3 рази «формулу безстрашності» за типом: у Я спокійний і впевнений у собі; у Я впевнений у своїх товаришах, вони ніколи не підведуть; у Я рішучий і сміливий; у Я до всього готовий і все зможу; у Я, як сталева пружина – потужна, пружна, незламна; у Моє тіло повністю підвладне мені; у Я спокійний і впевнений у собі, я вирішував більш складні завдання, вирішу і це; у Я до всього готовий і все зможу. Пам’ятай, що страх можна подолати, а боягузтво не забудеться ніколи. У тому випадку, коли хтось із товаришів втратив контроль над своєю поведінкою, безцільно метушиться або, навпаки, застиг в заціпенінні, неадекватно реагує на твої слова і дії, якщо є можливість, сховай його у безпечному місці, повідом про це командира або санінструктору і продовжуй бойові дії.

ДЛЯ ЕКСПРЕС-ОЦІНКИ СВОГО СТАНУ ЗАДАЙ СОБІ ДВА ПИТАННЯ:

1. «Чи відчував ти більшу частину часу за останні чотири тижні занепокоєння, напругу або тривогу?»

2. «Чи часто у тебе буває відчуття напруженості, роздратованість і порушення сну?» Якщо хоча б на одне з цих запитань ти маєш позитивну відповідь, то необхідно звернутися до психолога. Коли людина відчуває страх, вона боїться чогось конкретного, а, переживаючи відчуття тривоги, людина не знає, що саме є джерелом цього відчуття.

Тому стан тривоги важче, ніж стан страху.

8. Вправи по самодопомозі при тривозі (поза «кучера на дрожках»)

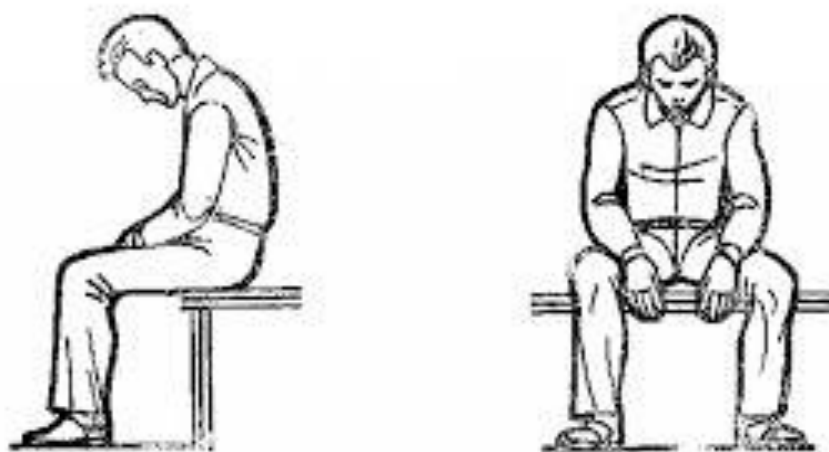
1. Перетвори тривогу на страх. Постарайся зрозуміти, що саме тебе турбує. Іноді цього буває достатньо, щоб напруга знизилася, а переживання стали не такими болісними.

2. Найболісніше переживання при тривозі – це неможливість розслабитися. Напружені м'язи, в голові крутяться одні і ті ж самі думки, тому корисно буває зробити декілька активних рухів, фізичних вправ, щоб зняти напругу.

3. Складні розумові операції теж допомагають знизити рівень тривоги. Спробуй рахувати: наприклад, по черзі в думці віднімати від 100 то 6, то 7, перемножувати двозначні числа, порахувати, на яке число припадав другий понеділок минулого місяця. Можна згадувати або складати вірші, придумувати рими тощо.

4. Зроби вправу «Поза кучера на дрожках». Це допоможе тобі заспокоїтися, ефективно зняти фізичну і психічну напругу, що має величезне значення для профілактики перевтоми, неврозів і психосоматичних захворювань джерелом яких є стрес. Відновлення сил в аутогенному стані (при регулярному виконанні цієї вправи) йде набагато швидше, ніж під час сну або простого відпочинку. Ця поза для аутогенного тренування застосовується найчастіше тому, що в ній можна займатися практично всюди, де є стілець,

табурет, ящик відповідної висоти та ін. Критерій придатності підручних засобів для занять в – розташування сидіння і стегон того, хто займається паралельно підлозі (див. рис. 1).

Перед заняттям слід ослабити поясний ремінь, розстібнути верхній гудзик сорочки, зняти годинник, окуляри. Для того, щоб прийняти «позу кучера на дрожжах», необхідно:

- сісти на край сидіння так, щоб край стільця (або того, на чому ти сидиш) припав на складки сідниць;
- широко розставити ноги, щоб розслабити м'язи, які зводять стегна
- гомілки поставити перпендикулярно підлозі (якщо після цього залишається напруга в гомілках, посуньте стопи вперед на 3-4 сантиметри до зникнення напруги);
- голову опустити вперед, щоб вона висіла на зв'язках, і згорбити спину;
- погойдуючись назад-вперед, переконатися, що поза стійка за рахунок рівноваги між опущеною головою і згорбленою спиною;
- покласти передпліччя на стегна так, щоб кисті м'яко огинали стегна і не торкалися одна одної;
- спиратися передпліччями на стегна не треба, оскільки поза стійка і без цього ;
- закрити очі;

- дихати спокійно, як уві сні, роблячи вдих і видих через ніс.

Спочатку поза здається незручною, але у міру її освоєння виявляються її достоїнства: невибагливість і універсальність; опущена голова робить невидимим обличчя, що важливе багатьом тим, хто займається. Поширені помилки: сідають не на край стільця, а на все сидіння, що приводить до затікання ніг, недостатньо горблять спину і не до кінця опускають голову, надмірно нахиляються вперед, що приводить до болів в шийі, спираються передпліччями на стегна. Окрім безпосередньої користі в освоєнні пози, це знімає боязнь занять у присутності інших людей не тільки у тих, хто демонструє позу, але і у тих, хто це спостерігає.

9. Вправи по допомозі товаришу при тривозі

1. Важливо постаратися розговорити людину і зрозуміти, що саме її турбує. В цьому випадку, можливо, людина усвідомить джерело тривоги і зможе заспокоїтися.

2. Часто людина тривожиться, коли у неї не вистачає інформації про події, що відбуваються. В цьому випадку можна спробувати скласти план, коли, де і яку інформацію можна отримати.

3. Спробуй зайняти людину розумовою діяльністю: рахувати, писати та ін. Якщо вона буде зосереджена на цьому, то тривога відступить.

4. Фізична праця теж може бути дієвим способом заспокоїтися. Якщо є можливість, порекомендуй зробити зарядку або пробіжку. Стан боязні являє собою конкретизовану тривогу і є реакцією на безпосередню небезпеку.

Висновки: обговорюємо загальні враження самопочуття після тренінгу, які техніки були корисними.